

BAJAI HONPOLGÁR

Független Város- és Környezetvédő lap

1997. február

VIII. évfolyam 2. (76.) szám

Ára: 50 Ft

Jeges árvíz 1941-ben (Fotó: Kón Imre)

HALÁSZOK AZ ÁRTÉRÉRT

Lapunkban több ízben foglalkoztunk a hajdani ártér világvál, annak hasznáival, a lecsapolások okozta változásokkal. Az olvasó, aki azt tanulta, azt hallotta mindig, hogy az ártér csak haszontalan vadvilág volt, most csodálkozva mondhatja: akkor ezt nem tudták? Száz évvel később jönnek rá, hogy haszna is volt az ártereknek?

Az előbbiekben egy kis ízelítőt adunk a hajdani ellenvéleményekből. A múlt

század közepén már érezhető volt a szabályozások nem kívánt hatásai, többek közt a halhíány. A céhek 1872-es feloszlása után a "tanult halászok" ipartársulatokat hoztak létre, melyeket a pesti társulat igyekezett összekötni, hogy egységes álláspontot alakítsanak ki a halászatot s így a halászatot is érintő intézkedésekkel kapcsolatban. Ez gyakorlatilag úgy működött, hogy a pestiek megírták a

felterjesztéseket, azt könnyomatos formában sokszorosítva megküldték az ipartársulatoknak, melyek nyilatkozatban elfogadták az irratkat, és csatlakoztak hozzá. Az egyik ilyen felterjesztés lényegében azonos Singhoffer Mátyás József pesti halászmester és halkereskedő "Egy öreg halász véleménye az Alduna és Tisza szabályozásáról illetően" c. memorandumával.

Írója bérletekkel bírt az Aldunán, a Tiszán, egy időben a Balatonon is (6 vitt oda szegedi halászatot, svájtoltatta meg az ősi halászatot), halászattal kapcsolatos emlékeit, véleményét rendszeresen megírta a Halászat c. színlapján is. Az Itt közlött írása az 1870-es évek végéről származik, és a bajai halászok is támogatták. A felterjeztést így szöli:

"Magas Minisztérium!

A mi kereseti ágonk a halászat, ebből kell magunkat és családunkat eltartani, hogy ezt ebben a kereseti ágban megvalósíthassuk, szükségünk van megfelelő vidékre. Ezek a földbirtokok eddig az Alduna lapályainál és a Tisza vidékén voltak, amit a telektulajdonosok néha nagyon magas áron adtak bére, de a magas ár dacára is meg tudunk belőle élni. De most mindenfelé a vesztünk okozó szabályozás jön, és kereset nélkülivé tesz bennünket. Öreg napjainkra nem tudunk más keresetet biztosítani, ezért elhatároztuk, hogy panaszunkat orvoslás végett, annak reményében, az alábbiakban a Magas Minisztériumnál eltesztünk előterjesztjük kegyes megtekintés végett.

Az Aldunán és a Tisza mindkét oldalán, mégpedig az úgynevezett Sárközben az emberek között általában az a hiedelem terjedt el, hogy a folyók szabályozásával, a moosarak és lapályok lecsapolásával azt a hibát is megteremtik, hogy nem lesz eső, mert a kipórolások, melyek a moosarakból és lapályokból felszálltak, a lecsapolások által megszűnnek, a levegőben nem termelődhet és nem gyűlhet felhővé, ezért eső nem következhet be. Mi nem akarjuk azt állítani, hogy a szabályozás az oka a hosszú szárazságnak és nem akarunk ezzel kapcsolatban fejtegetésbe bocsátkozni, csak nézetünket szeretnénk ismertetni, melyeket mint halászok sok évi tapasztalataink alapján szerettünk az Aldunán és a Tisza vidékén, különösen az említett Sárközben. Foglalkozásunk vándorlási közben a Tisza vidékén, amit többnyire gyűlöletesen kellett réteken, földiken és erdőségeken át mennünk, sokszor derékig álltunk a harmattól, de most ezt a harmatot hiányoljuk mindinkább, és ennek a magyarázata az, hogy máris sok lapály és moosár lett lecsapolva az életbe lépett szabályozás által.

1847-ben Magyarországban ugyanilyen száraz év volt, mint az idén, a termény ár napról-napra növekedett, úgyhogy már májusban a véta bőve 36 f, az árpa 23, a kukorica 19 f-ba került.

Felső-Ausztriában ugyanúgy volt, mint az idén, volt sok és rendszeres eső, az esők által a Duna vize közepes magasságig áradt, és ezáltal a Tisza vidékén is közepes kiöntések keletkeztek, melyek azhelyett, hogy ártottak volna az ottani lakosságunk, egy kiadós kereseti ágat adott a kezükbe, miután ez a halászaton keresztül megvédte őket az általános ínségtől. De a földművelés is nyert a kiöntések révén a Sárköz vidékén, mert a légkör átítatódott termékenységűvé, a talaj megkapta a nedves táplálékot, s maguk a szomszédos magasztalaton lévő vetések is nyertek a tartós, közepes kiöntéseken keresztül, a lassú, fokozatos talajon terjedő nedvesség olyan jó hatással volt, hogy a termények éréi - amikor már májusban ínségtől kellett tartani - július 8-án a fent említett árak felére estek. A Sárköz úgynevezett Rét-je és a moosarak annyit szénát és takarmányt adtak, hogy a környék egész lakosságát gazdagon és olcsón ellátták a szükséges téli takarmánnyal és tavolabbi vidékekről is idehajtották a szarvasmarhák legelőit, mivel 1 darabért csak 3-4 ft kellett fizetni, és ezért a jószág késő őszig gazdagon el volt látva legelővel. Ezen kívül a lakosságunk a gyomnövényekből egész tére bőséges fitocényaga volt, és még nagyon sok nád is termett, amely épületek fedésére és körkérítésére lett felhasználva. Azon a vidéken szabálly vált, hogy a legkisebb gulyáslegény az egyszékgör úgy az átteleltetéshez, mint a nyári legeltetés idejére legalább 3-3 db aját marha eltartását kinkudja, amit a gazda mindenkor készségesen megígért, mivel az átteleltetés nem sokáig, és a legeltetés semmibe sem került. De most nem ez a helyzet, és a gulyáslegények nem jutottak volna ebbe a szomorú helyzetbe, mint most, hogy nehezen meggerszett tulajdonukat a szarvasmarhát és a sertést el kell adniuk, ezért ebből a szempontból is előnyök voltak a közepes kiöntések. De a halászat is oly kiadós volt az említett kiöntések által öntözött területeken, hogy tavolabbi vidékek is kaphattak belőle, ezért a közepes kiöntések az Alduna és a Tisza vidékén nemhogy lárt és ínséget okoztak volna, sőt még gabonyt is hajtottak és elhárították az egyébként keletkező ínséget is.

De az említett vidéken való szabályozás által még egy jelentős kereseti ág lesz megsemmisítve, mégpedig így olyan, melyel a munkásemberek 100 ezrei keresetük kenyerüket, mely által a telektulajdonosok a bevétell hasonló

100 ezretről esnek el, és ez a halászat (mert a hal előbb-utóbb a ritka csemegek közé fog tartozni.)

Pontosan megadhatjuk, hogy csak az egyetlen Beeler uraságunk a halászat bérbeadásá évi 100-150 ezer forint hasznót hozott, hogy ennél az uraságnál 1000 család élt halászatból és halkereskedelemből. A Szonta uraság eddig évi 4000 forint bérleti díjat kapott a halászatból és 60 családor tartott el, és ez a bérleti díj is teljesen el fog esni, és a 60 család keresete is megsemmisül, mert a szabályozás már itt is foganatosításra lett véve. Tudjuk, hogy 1000 család a halak szádrításával és füstölésével foglalkozott, mégpedig olyan mértékben, hogy 40-50 ezer mássa lett Arad és Temesvár környékére szállítva. Tudjuk, hogy az Aldunáról és a Tiszáról hetente 800-1200 mássa hal lett Pestre szállítva, ami részben fogyasztásra, részben újra a kereskedelembe került, ezen adatoktól kívánságra pontos felvilágosítás adhatunk. Ki képes azonban kiszámítani, mennyi hal lett Pest és Arad között és a Tisza melletti falvakban elfogyasztva és a kiskereskedelemnek átadva, hány mássa sőt lett a füstölésre felhasználva? Már most vegyük figyelembe mennyi haszonélvezet vülk semmitvé a szabályozás által, mennyire megszenvedti az állattenyésztés.

Azonban ott is, ahol a szabályozás nem lett még megvalósítva, a faluk a leveztő árkokat, melyeken keresztül a víz a közepes vízállásnál a lapályokra és moosarakra terjedhetet, feltöltötték, amikor a vízállás a legkisebb volt. Természetesen a Tisza Szabályozási Bizottság megbízásából.

Ilyen feltöltések természetesen csak alacsony és közepes vízállásnál segítenek, de nem használnak magas vízállásnál, ahol az elemek a partokat átépítik. De ha az idei évben a vízvezető árkok nem lettek volna feltöltve, akkor a víz a közepes vízállásnál is terjeszkehetett volna, és úgy a takarmánytelegőre, mint a közel fekvő gabonaföldekre kiszámíthatatlan hasznót hajtott volna, és legalább azon a vidéken megszüntette volna az ínséget, kárpótolta volna a lakosságot a gyenge aratásért a halászat, és ezen a kereseti ágon keresztül a tére beszerezheték volna a legfontosabbakat, és más vidékre is juttathattak volna. Ez később biztosan belátható, de sajnos későn, mert a vízelárasztást nem lehet elrendelni, de ha jön, akkor beigazolódik a régi közmondás: "amit egyiktől elvesz, odaadja a másiknak."

Bár jelenleg is vannak még halászatok, melyeket szakértők révén 3-3 évre bérbé adnak a földbirtokosok, de ezek a szabályozás miatt annyira meg lettek kisebbitve, hogy most alig jövedelmeznek annyi százast, mint azelőtt ezrest, de még jelenleg is léteznek ilyen bérletek, ahol még ezreket fizetnek, miközben az érték alig százast, de a bérlők egy jobb jövő reményében saját kárukra úszkáló foglalkozásukat, amit a szegénység miatt hamarosan feladni kényszerülnek. Minden szakértő tudja, hogy a hal a folyóvízben nem szaporodik, osendes, a napsugárnak kitett állóvízre van szüksége az ikrák lerakásához, de azokon a vidékeken, ahol a szabályozást máris végrehajtották, csak a legmagasabb vízállás tudja az elrekesztéseket átlépni, és ez a hatalmas tömeg víz a súly miatt is már önmagában hátrányos a haltenyésztésre, mivel ennek erős sodrása mindent magával ragad, s így a mocsarak és lapályok közepes vízállásánál nem tud-

nak menedéket fenntartani, ezért halak hiányában a bérletek csak nagyon szűkös hasznót tudnak hajtani. Ezekben a mocsarakban és lapályokban a fiatal halivadékok több éven át kell szakértőknek kezelni, őrizni és bekeríteni, hogy azután megadott időre elszállíthassák és a kereskedelemnek átadhassák.

Azonban a halászatra ez is nagyon hátrányos, hogy erre a keresetágra nálunk jelenleg csak általánosan elfogadott szabályok vannak, de nem léteznek törvények, és ezért történhet meg általában a legnagyobb erőszak a haltenyésztés hátrányára és a szakértő bérlő kárára, akiknek azonban anyagi segítséget a kár térítésére nem nyújtanak. Ilyen erőszakhoz tartozik az is, amiről sokan tudhatnak, hogy ilyen bérelt halászatok több földbirtokostól lettek béreke, s így a földek többé-kevésbé az ilyen bérelt halászati körlettel határosak, és ezért ugyannyiban a körletben a továbbnyúló vonalban lévő tulajdonos azt hiszi, hogy vélemé-

nye szerint az ő birtokára jövő vízben joga van saját hasznára halászni, még hozzá abban az időben, amikor neki tetszik, s ezáltal a fiatal halivadéknak, amit védeni kellene, nagyon sok kárt okoznak, hiszen a földbirtokosok többnyire nem jártanak az ivadékok kezelésében, sokszor egy ilyen ivadékok egészen megsemmisítenek.

Ebből a szempontból érdemes lenne célszerű rendeletről gondoskodni, ezen általános bajt megelőzni, amit először is szakértőkkel kellene meg tárgyalni, kidolgozni, kellő helyen megvizsgálni, áttekinteni és érvényes törvényhozásra felterjeszteni.

Ennélfogva bátorokdunk egy ilyen javaslatot összeállítani és a Magas Minisztériumnak a legalízatosabb környezéssel legyess megvizsgálásra a mellékelt ábrában előadni.

Most a végrehajtásról és annak értékéről szeretnénk egy áttekintést adni, és ebben a vonatkozásban csak Pest városát érinteni.

Folyt. a következő oldalon.

Jeges árvíz 1941-ben. (Fotó: Kósa Imre)

Pestre hetenként kb. 120 mázsa hal kerül, 52 héten keresztül ez kiad 62.400 mázsát. Mázsáját olcsón számítva 15 f. 93.000.-Ft. A füstölt halat, amiből kb. 45-50 ezer mázsa készül, mázsáját 16 ft-ba számítva kiadás 720.000.-Ft, összesen 1.656.000 Ft. Évente ennyi a tökéforgalom kár.

Ehhez kell még számítani, hogy 45 ezer mázsa füstölt halhoz 90.000 mázsa élő hal kell, s ehhez egy szép mennyiségű só is követelmény. Miután minden egyes mázsa élő halhoz 25 W só szükséges, ez 22.500 mázsa só-mennyiséget hoz ki. Egy mázsa só ára 2 f 5 x, ebből 203.625 ft összeg jön ki, ehhez a 1.656.000 összeg kiegészítve 1.859.625 ft összeget, és ez az egész összeg a tevékeny lakosságtól lesz elvonva.

Mi nem akarjuk, nem is tudjuk, mint ahogy senki sincs abban a helyzetben, hogy kiszámítsa, mennyi veszteség lett számban, állapotban és legelőben a már szabályozott Tisza és Duna vidékén elérve, de vételezzük fel most is, mint mindig szerényen, akkor is több millió, és ugyanúgy lehetne a megszüntetéssel vagy pedig olcsóerűbb kidolgozási tevékenységgel a szabályozott területeken sok millió, mondhatni kiszámíthatatlan összeget megmenteni.

Nézeteink ezen hangzatosásával legkövetésb nem akarjuk azt mondani, hogy a szabályozás egyszer s mindenkorra céltalan lenne, ellenkezőleg, az Alduna és a Tisza mindkét oldali szabályozása nagyon jótékony lehet, ha egy célszerű csatornázási rendszerrel lenne összekötve, mely által a legalsócsónyabb helyek és legnagyobb mozsarak haltenyésztéshez lennének előkészítve és megőrítve, hogy a középmezsgye vízállás idején a víz a megfelelő helyeken elhelyezett zárlatok beengedhető, és magas vízállásnál megint elzárható lenne. Természetesen tekintetbe kellene venni, hogy az esős víz tartós esőselek idején állandóan a halastavakhoz legyen vezetve, s ezáltal a haltenyésztés támogatható lenne, a földirtokosok dupla hasznot érhetnek el, a lakosságát nem lenne elvonva ez a keresetű ág, és ha csak helyileg is, de az általános szükség (nyomor) megoldható lenne, mert a csatornázás a talajnak átadná a nedvességet a lapályos és mocsaras által, melyek a haltenyésztésre megmaradnának, aszályos éveikben a keletkező pártól a légkör megtermékenyítődné, s azon a vidéken vízlecsapolás, azaz harmat képződne, és ez a területekre is nagyon jótékonyan hatna, amiről meg lehet

győződni az Albert főhercegejl uraságnál Bellén, ahol a Duna-kiömlésekből egy tetemes területet megszerettek, és egy nagyon olcsó csatornázási rendszerrel összekötötték.

Miután csak a fájdalmas észleleteinket terjesztették fel a magas Miniszteriumnak a legalázatosabb hódolattal, legbensőségesebb kéréssel fordulunk ezért a magas Miniszterium legyes beállításához, hogy lehetőség szerint ne engedje ehvenni oly sok ezer és ezer ember szájától a falatot.

A legalázatosabb tisztelettel maradunk a magas Miniszterium legalázatosabb szolgáit.

De ne gondoljuk, hogy csak a halászok féltették az érteret, mely a gazdag szákmányt biztosította számukra. Aggódtak az érter lakói is. Jól példázta ezt a decsi, sárpiliszi és alsónyíki jobbágyok 1774-ben a vármegyéhez frott levele, melyet Andrásfalvy tanulmányból kivonatossan idéztünk.

Ha a Duna mentén minden fokot és eret eltöltene, s végig töltést emelnék, ha mindez megtörténik, "talán valami hasznót lehetne remélni, de még akkor is az munkának század részét alig érhetné fel, sőt minélkünn nyilvánosság károkat és majd utolsó pusztulásunkat okozván félelemmel várhatjuk. Mi pedig, kik Gyermekesgömböktől fogva itt lakunk, és mind nagyobb mind kisebb árvizeket értünk, és az föld csinyítás legjobban tapasztaltuk, és tudjuk mindentör az vizeket (és tudjuk, hogy a vizeknek) képesnek, vagy rendez árnádása hasznunkat szerzi, mert szárazság idején bőveges kaszálást és marha legeltetést tapasztalunk, az Halbul pediglen nemcsak élelmünköt és ruházatunkat, hanem minden adóinkat és portió fizetésünknek szerezhetjük. Mondhatnánk ugyan valaki, hogy ezek helyett sajtó földjeink lesznek, melyekből valami kevés hasznót várhatunk, de valóban, aki ezt meglátná, s tapasztalni fogja, hogy ol sikeres és munkáslatos, hogy emberi munka, aki ezt haszonra fordíthatna (nincsen), sőt inkább a Marha és s.v. sörtes neveléstől és járást megfosztanak, de lehetetlen is azt vélnék elhítenni, kik a földnek nyivoltát legjobban tudjuk, hogy az rendkívül való árvizek ellen ol töltések, gátok és rekeszek, sőt zúgókat téterődhessenek, hogy aznál a Dunának kiöntését rönlük ellen fordítsa, a rendez kiöntések ellen pedig, melyben inkább hasznunk, hogy sem kárunk legyen, nem szükséges, az nagy árnádás ellen való munka pedig ol káros lenne, hogy a víz rajtunk marad-

na, posvánnyá válna, és mind minélünk, mind pedig Marháinknak Döglecességét nemzené, és midőn hirtelen víznek nem lehetne utolsó veszedelmünk és pusztulásunkat okozná... az hatalmas Isten hallgassa meg a mi könyörgésünket, és az mi hasznunkra fordítsa Ttkts. Ns.Vármegyé Nemes szívé, hogy béllésségek meg maradván lehessünk, a Ttkts.Ns. Vármegyének megfélemltet szegény fia, Nyéki, Pílisi és Detsi szegényeség."

A halászok és jobbágyok fentebb ismertetett véleményében bizonyára sok volt a megalkodotthoz való ragaszkodás, az újítól való félelem, de a helyi viszonyok, a környezet ismerete is. Ha az illetékesek akkor jobban odafigyelnek ezekre a figyelemzetelekre, talán nem kellene most, százötven évvel később a hajdani hibák kijavításának módozatairól vitatkozni.

Solyms Ede

Kedves Előfizetők! Tisztelt Olvasók!

Körm, olvassa el figyelmesen kiadónk nyílt levelét:

Az 1997-es adózási évben minden adóalanyának lehetősége van arra, hogy személyi jövedelemadójának egy százalékaival szabadon rendelkezzen.

As Ön döntését szeretnénk megkönnyíteni aznal, hogy tisztelettel ajánljuk magunkat.

A Bajai Honpolgár című lap kiadójának ugyanis alapítvány, a Bajai Honpolgár Alapítvány. A jogszabályban előírt feltételeknek tehát megfelelünk. Ha egyetért önlunkkal, vagyis a lap hosszú távú zavartalan kiadásáért, akkor tisztelettel meg döntésével alapítványunkat!

Nem kívánunk kiterjedt "kampány" folytatni alapítványunk érdekében - az isztlenség lenne -, csúrt csak "sajtó" nyilvánosságunkat használjuk erre ol célul!

Adószámunk: 1904703-1-03

Támogatásában bírná, ödvözlölettel:

Kellemen Márton
kuratórium elnök
Brachinger Tamás
kuratórium titkár

120 ÉVES A BAJA-BEZDÁNI TÁPCSATORNA (Ferenc csatorna)

Színvonalas emlékülés Baján

"Amidőn Bajára, szőlővárosomba jöttem, azt találtam, hogy míg egykor a Sugóvidék gőzhajó járt, ott most keresztül lehet gázolni. Kórutat tévén Bács megyében... a Ferenc csatornát sáralmas állapotban találtam.

Akkor láttam csak, mennyi szükség lenne itt a teendőre, és akkor kezdtem a csatornák mellett írni és tervezeteket készíteni. (1878)"

A huszonöt éves önkéntes-kényszerű távollét után hazájába visszatért, a polgári (tőkés) fejlődésben messze Magyarországot elött járó országok viszonyait jól ismerő, nagy nemzetközi tapasztalatokkal, kapcsolatokkal rendelkező, széles látókörű Türr István olasz királyi altábornagy szavai, sorai ezek.

A Kiss József és Gábor által tervezett és sok küzdelemmel épített Duna-Tisza csatorna, a Ferenc-csatorna a múlt század első éveitől döntő eszköze lett Alsó-Bácska gyors meggazdagodásának, felvirágzásának. A század 30-as 40-es éveire azonban a Duna-Tisza-csatorna már nem tudta betölteni eredeti funkcióit. A gondokon némileg enyhített a Bezdánnál épített új toroklat (1851). A csatorna viseltatása azonban továbbra is egyenetlen volt. A helyszínt jól ismerő, mindig tetterre kész Türr tapasztalt, tekintélyes francia, olasz, magyar, holland mérnökök kedvező szakvéleménye alapján széles körű szervező munkába fogott a Ferenc-csatorna rekonstrukciója és bővítése érdekében.

1870. évi XXXIV. Törvényelvk:

"Engedély-olkmány"

a magyar államkincstár tulajdonát képező Ferenc-csatorna üzletének átruházására, ezen csatornának rendezéséből átalakításáról és meghosszabbításáról, a baja-bezdáni táp- és hajózási-, végre a kis-szapár-újvidéki öntöző csatorna építéséről"

konkrét részletességgel intézkedett Türr István javára (az 1873. évi XVII. tv. ezt egészítette ki és módosította). A Ferenc Csatorna Részvénytársaság külföldi többségében angol tőkével és olasz építővállalkozókkal kezdett munkához. Ennek nyomán készült el 1870-1875 között a 46 km hosszú

Baja-Bezdáni tápcsatorna és 1871-1879 között a 68 km hosszú Szapár-Újvidéki-csatorna. A tápcsatorna a Baja alatti térség legjelentősebb vízgazdálkodási létesítménye lett, építésénél a területen lévő holt-Duna ágaikat is felhasználták.

Az alapvetően vízellátást biztosító, de több funkciós Baja-Bezdáni-tápcsatorna üzembe helyezésének 120. évfordulója alkalmából emlékülést rendezett Baján a Magyar Hidrológiai Társaság és az Alsó-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság. A városban tanácsstermben tartott megemlékezésen ott volt a régió valamennyi polgármestere, a KHVM és az OVF több vezető munkatársa. A megemlékezés előadói, felszólalói - köztük Dr. Hajós Béla, a KHVM helyettes államtitkára - bemutatták a tápcsatornát és létesítményeit, történelmi emlékeit. Szóltak a csatorna jelenlegi állapotáról, a csatorna és az általa meghatározott régió fejlesztésének lehetőségéről. Vladimir Balos, a Jugoszláv-Magyar Vizgazdálkodási Bizottság társelnöke a Duna-Tisza-Duna csatornahálózat történelmi múltját, egységességét, a két ország közös érdekességét, az alkotók szakmai és emberi kvalitását hangsúlyozta. A szolványosztói eltérő emléklésen ott voltak a Duna Kör és a Zöld Alternatíva vezetői, akik érdekfeszítőket filmforgatással is megmutattak.

A jó léghőmérséklet, magas színvonalú, nagy létszámú, sajátos összetételű emlékülésen egyértelmű volt, hogy a kemény munkával elkészült műszaki alkotások olykor reoszeve-ropogva, de állták, túlélték a természet adta megpróbáltatásokat s a rendszeres, határok többszöri változásait. A különösen érzékeny történelmi tapasztalatok mellett és ellenére a víz, eme nélkülözhetetlen objektív természeti tényező e térségben is fellemergette (külényszerítette) az ember által realizált-humanizált alkotó együttműködését. A mindent példamutatóan fellemerő és megvalósításáért oly sokat tevő elődöknek tisztelőleg, az azzal a határozott szándékkal, hogy a lehetőségek és feltételek találkozásával a térség lakosságának javára és közreműködésével mindkét or-

szágra kiható, hosszú időre szóló rekonstrukciós programot alakítanak ki és valósítanak meg.

Az emlékülés a Ferenc-tápcsatorna történetében fordulatot indíthat el. Bejelentették, hogy valamennyi érdekelt és érintett bevonásával létrehozák a Ferenc Tápcsatorna Fejlesztési Társaságot.

Türr gondolatai - remélhetően ma is élnek - ... "Nem tegeztünk el expedíció hívóm én fel Önöket, hanem a tenger által adományozott földünk, hazánk és országunknak a mezőgazdaságot, ipar és kereskedelem terén virágzóvá tételére. Ha azt akarjuk, hogy az isten segítsen, kezdjünk magunkon segíteni." (1879)

Dr. Faludi Gábor

HOZZÁSZÓLÁS

ČIKIČ EMIL ÍRÁSA

BAJA-BEZDÁN CSATORNA
120-DIK ÉVFORDULÓJA
ALKALMÁBÓL

Előadás Baján 1996. december 13-án Ötöttemel fogadtuk az Önök meghívását, és külön megismeretést jelent, hogy részt vehettünk a Baja-Bezdán-csatorna 120. évfordulójának megünneplésén.

A Baja-Bezdán-csatorna egy nagyszerű példa a harora a vízzel és a víztér ezen a területen. A csatorna több okból is megérdemli, hogy kizsákkítsuk a felelős homályból, és reflektorfénybe helyezzük. Egyik fontos ok a funkciója, hogy ellátta vízzel a Duna-Tisza-csatornát és a Mali Stapar-Újvidéki-csatornát, a másik pedig a tapasztalatra vonatkozik, a figyelmeztetésre a ma és a jövő generációjának a létező csatornahálózat és műtárgyak karbantartásával és üzemeltetésével kapcsolatban.

A Baja-Bezsdán-osztona egységes és összetartalan egészet képez a Duna-Tisza és a Mali Stapar-Újvidéki-osztonnákkal azáltal, hogy ellátja őket vízzel, és most, hogy össze van kötve a Duna-Tisza-Duna többfunkciós osztonnával, az egységes egészet képez vele. Ebből következik, hogy a Baja-Bezsdán-osztonát nem lehet különálló szemlélni azoktól a osztonáktól, amelyekkel össze van kötve és amelyek miatt kiépítették.

Az elején ki kell hangsúlyozni, hogy pont ezek a osztonák változtatták át a valamikor moosaras területeket a legtermékenyebb termőföldekké Európában. Nem remél: fejlődést és hatalmas anyagi hasznot hozt azáltal, hogy kiépítették a hajóutakat, növekedett a mezőgazdasági termelés és a kereskedelem is.

Legnagyobb érdem az, hogy a osztona kiépítésével korszerűsítették a vízellátást valósult meg ezen a területen, ami legelőször is a megvilágításnak az érdeme: Kiss József mérnöknek és testvéreinek, Gáborának, Türr Istvánnak, nyugalmazott tábornoknak és Nikola Mirkov mérnöknek. Ők a legszebb módon járultak hozzá a környék rendezéséhez, és ezen alkalommal szeretésnek kifejezést hallátnak, és köszönetet mondani nekik.

Az elgondolás a Duna és a Tisza összekapcsolásáról Közép-Bácsföldig került már nagyon régi eredetű, még a rómaiaktól ered. Az első próbálkozások a moosaras területek kiszáritása céljából elkezdődtek Mária Terézia idején, az újraterelítés alkalmával.

A szentesítés munkái elvégzése után, 1791-ben Kiss József mérnök eltervezte az első hajózható osztona elcséztet, ami összeköti a Dunát és a Tiszát Bácsmonostorról Bácsföldvárig. A terv kivitelezéséhez megalkották a "Kiváltóság magyar királyi társaság" részvénytársaságot, és a munkák 1795-ben elkezdődtek. Az építkezést számtalan nehézség kísérte, de a osztonát így is rekord idő alatt fejezték be, és 1802-ben a "Pereno-osztona" néven átadták a hajózásnak. Abban az időben ez nagy és fényes sikernek számított.

Kiss József mérnök mint tervező a testvérével, Gáborral nemcsak vállalkozóigazgató volt, hanem részvényes is. A kivitelezés alkalmával elélt a világség és bizalmatlanság miatt a rövidlátó részvényesek a Kiss testvéreket leváltották minden tisztségükről, és kizárták a részvénytársaságból. Kiss Józsefet, a osztona megalkotóját még csak meg sem hívták a osztona ünnepélyes át-

dására. Eldobottan, nyomorúságban és inségben várták mindketten a halált, de Kiss József nagy anyagi nehézségek közegetté még életében emlékművet állított magának, amit 1985-ben feljuttattunk, és még ma is egy nyugodt és szolid helyen áll, egy magaslapon, a verbácsi hajószáll közelében, ahonnan gyönyörű kilátás nyílik a osztonárra.

Már az ízemelés első évében megmutatkozott, hogy a kiépített osztona hatalmas hasznot hoz a társadalomnak és a népnek is ezen a területen. Gyorsan növekedett a mezőgazdasági termelés, a föld ára, illetve hérbeadásán többlezserűes emelkedett. A dunai hajóút 150 km-re rövidült lett. Nem várt fejlődés következett be a hajózási területen, az iparban, de leginkább a kereskedelemben. Mindezek elérésében a osztonának döntő szerepük volt. Az első 25 évben a osztona üzemelése jó volt, és a befektetett tőke megtérült, mert a renlített tiszta jövedelem túlszámnyalta a kezdeti befektetéseket.

De a osztona mindkét torkolatának és medrének beiszapolódása, illetve a nem megfelelő karbantartási munkálatok miatt, a hajózási a osztonákon mind nehezebbé vált. A torkolatok annyira beiszapolódtak, hogy a hajók teljes rakományt többé nem bírtak zavartalanul be- és kihajózni a osztonába, ill. a osztonából. A 25 éves koncesszió lejártával a osztona teljesen elhanyagottá és tönkretetté vált. Az állam sőtűsi dilemmában volt, hogy átvegye-e a osztonát ilyen állapotban vagy ne, mert a becslések szerint hatalmas beruházásokra lett volna szükség, hogy alkalmasabbá tegyék a hajózási, és jobb legyen a vízellátás.

Határozatot a osztona átvételéről az állam csak 1846-ban hozott. Ezek után, hogy jobb feltételeket biztosítsanak a hajók átvételére, a torkolatot Monostorról áthelyezték Bezsdára. Ekkor Bezsdán az állam költségén új hajószállipet építettek, az első beton hajószállipet Európában. Hamarosan kiderült, hogy nincsenek jó összehangolva a vízmélységek a Duna alacsony vízállásával, és ilyenkor nincs elég víz a hajózásiára.

Ebben az időszakban tért vissza Olaszországból Türr István, nyugalmazott tábornok, akinek már volt tapasztalata a hajóhátó osztonák építéséről és üzemeléséről, és azt a ólt tőzte ki magának, hogy hajóutakat épít ki a szőlőházföldben. Tanulmányozta a "Pereno osztonát" és a tervet, és meg-

beszélésekbe boosított az kormány-nyal a osztona átvételével és felújításával kapcsolatban.

Az állam a osztonát átadta Türr Istvánnak az 1870-es törvény XXXIV. pontja és az 1873-as törvény XVII. pontja alapján, mint koncesszionáriusnak 75 évre (1945-ig), a föltételeket pedig nagyon pontosan felállították a koncessziós okiratokban. Türr István eleget tett a feltételeknek. A megadott határidőben, 6 hónap alatt megalkototta a "Pereno-osztona" részvénytársaságot, melynek székhelye Budapestben volt. A részvénytársaság tőkét kisebb részben az állam biztosította, a nagyobb részt pedig külföldi tőkeles és a társaság vette magára, a koncessziósra foglalt minden jogot és kötelezettséget.

A részvénytársaság eleget tett minden kötelezettségének, amit a koncessziósban előírtak. Elvégezték a "Pereno-osztona" felújítási munkálatát (1870-1875), kiépítették a Baja-Bezsdán-osztonát, a vízutánpótlásn a Bajai kikötőt és egy új osztonát, a Mali Stapar-Újvidéki-osztonát, amit "Pereno-József" osztonának neveztek el. Így módon elkezdődött a osztona üzemelése az állammal való nézeteltérés nélkül.

Később (1895-1898) az állam finanszírozta a torkolat áthelyezését Bácsföldvárról Becsére, ahol kiépítették egy új és modern hajószállipet, ami első Európában azzal, hogy az áramellátását saját vízierőművével oldja meg. A Baja-Bezsdán-osztona funkciója akkor jutott kifejezésre a legnagyobb mértékben, amikor a torkolatnál kiépítették a "Deák Ferenc"-szállipet a vízkivételre és a hajószállipet Baján és Sebesfokon (1915-1917). Ekkor lényegesen javult a osztona vízellátása.

Az első világháborúig minden osztona, mint egy egységes hidrotechnikai egész, jól üzemelt, és újra jövedelmezővé vált.

A háborús föltételek miatt a osztonákban - bármi áron - elegendő víznek kellett lenni a hajózási szempontjából, és ezért az állam a saját költségére Baján, a "Deák Ferenc" szállip mellett 1916-ban egy szivattyútelepet épített (6 m³/s), a osztona vízellátásán a Duna alacsony vízállása alkalmával, mikor az gravitációval nem volt lehetséges.

A háború hatalmas károkat okozott a osztonákon, mivel ez idő alatt a karbantartási munkák szüneteltek. A Trianoni békeszerződés alapján az új országhatár kettévágta a Baja-Bezsdán-

csatornát, mégpedig úgy, hogy a 236 km hosszú csatornahálózatról Jugoszláviának 202 km jutott, Magyarországnak pedig a Bajai vízkivételi műtárgy és a 32 km hosszú csatornahálózat (2 km hosszúságban az országhatár, a csatorna közepén húzódik). A "Ferenc csatorna" elnevezést megváltoztatták "Péter király-csatornára", a "Ferenc József-csatornát" pedig "Sándor király-csatornára".

A meglévő "Franses Canal Company" részvénytársaság mellett, melynek székhelye Budapesten volt, megalakult a "Péter király csatorna" részvénytársaság, melynek székhelye Beogradban volt. Így est az oszthatatlan vízügyi létesítmény - csatornahálózatot - két részre osztották mindkét hajózható csatorna Jugoszláviát lett a vízkivételi műtárgy nélkül, a vízellátásra kiépített csatorna és a vízkivételi műtárgy pedig Magyarországra lett.

A két részvénytársaság viszonylag egymással nagyon bonyolult volt, ebből kifolyólag a csatorna karbantartása, üzemeltetése és használata nem volt költségmentes. Nem tudtak ebben segíteni a tárgyalások, de a szerződés és az egyezmények kidolgozása - a Jugoszláv és a magyar fél között - sem. Még ha sikerült is megnevezni valamilyen megállapodásra jutni, nem valószínűk meg teljes mértékben. Mindezek ellenére a legtöbb kárt a csatornák szenvedték, mert mind kevesebbet fordítottak a karbantartásukra, a víz utánpótlása mind kevesebb lett, a kárak a hajózás szempontjából a mezőgazdaságra és az iparra nézve egyre nagyobbak lettek. Amikor 1930-ban teljesen megszűnt a vízellátás a Baja-Bezdán-csatornán keresztül, a hajózás a Duna-Tisza-csatornán végéig megnehezedett, a Mali Stapar-Újvidék csatornán pedig teljesen megszűnt. Bebizonyosodott, hogy a hajózás lehetetlenné válik, ha a Baja-Bezdán csatorna nem látja el a vizet a csatornarendszert, a konosszió lejártaig, 1945-ig nem találtak kiutat ebből a nehéz és bonyolult helyzetből, a csatornák állapota egyre rosszabb lett. Csak az maradt már meg, hogy a ma és a jövő generációjának lesszük néhány tapasztalati tanácsot és véleményt.

Már a második világháború utáni első években Jugoszlávia a saját országa fejlődése és fejlődés felé fordult.

Nikola Mirkov mérnök ötletet a nagy csatornáról, vagyis a Duna-Tisza-Duna vízügyi létesítményről elfogadták, mint az évszázad új vízügyi vállalkozás-

Baja jelen (Fotó: Gy. J.)

sát, és megvalósításra már 1947-ben el is kezdődött.

Az előzetes vizsgálatokra a tanulmányok és tervek elkészítéséhez tíz évre volt szükség és húsz évre a kivitelezéshez a különösen nehéz háború utáni években.

Miután befejezték és ünnepélyesen átadták hasznosításra (1977-ben), a többfunkciós Duna-Tisza-Duna vízügyi létesítmény csatornahálózata a következőkből állt: 930 km hosszú fő-csatornahálózat (a vízfolyások metszésével), amiből 591 km hajózható csatorna, a tiszai duzzasztó Törökbecsénél, 25 szilip, 17 hajószilip, 5 szivattyútelep és számos más műtárgy.

A DTD vízügyi létesítmények tervezett rendeltetései: a belvizek befogadása és levezetése több mint egymillió hektárról (főleg gravitációsval), a külföldi nagyvízek levezetése és az árvizek veszélyének csökkentése Bácskában és Bánföldben, halastavak, és ipar és a települések vízellátása és öntözővíz biztosítása több mint félmillió hektár földterületre, hajóosztak 1000 tonnás hajóknak, turizmus, rekreáció stb.

A húszeves üzemelés alatt a vízügyi létesítmény tervezett rendeltetései mind megvalósulnak, kivéve az öntözést. Azonban az is kiderült, hogy a vízügyi létesítmény valódi lehetőségei jelentős mértékben nagyobbak a tervezetnél.

Radikális módon felújították a valamikori Duna-Tisza és a Mali Stapar-Újvidék-csatornát, a Baja-Bezdán-csatornát pedig bellesztették a DTD csator-

nahálózatba, és most annak részét képezi.

A Baja-Bezdán-csatorna be tudja fogadni és levezetni a belvizeket mindkét öblözetről, illetve gravitáció útján ellátja dunai vízzel a DTD csatornahálózatot, amikor a vízellátás Baján ezt lehetővé teszi.

A bezdáni vízkivételi műtárgy (vízkivételi műtárgy = szilip és reverzibilis szivattyútelep) és a gombosi (reverzibilis szivattyútelep) műtárgy kiépítésével a DTD csatorna vízellátása Bácskában többé nem kizárólag a Baja-Bezdán csatornán keresztül lehetséges, mint ahogy ez a múltban volt.

Azonban a Baja-Bezdán csatorna használatának lehetőségei mind a magyar, mind a jugoszláv területen sokkal nagyobbak a megvalósítottaknál, ezért ezt minél előbb közösen meg kellene állapítani.

A Baja-Bezdán-csatorna karbantartása és üzemelése egy közös üzemeltetési szabályzat alapján folyik, amit elfogadott mindkét fél, és alkalmas is 1989. 10. 1-jérei. E szabályzat jogerőre való lépésétől számítva hatályon kívül helyezték a Baja-Bezdán-csatorna ideiglenes üzemeltetési szabályzatát, amit 1973-ban fogadtak el.

A szabályzatot a Jugoszláv-Magyar Vízügyi Bizottság munkájának körében belül készítették el, aminek különleges figyelmet szenteltek. A szabályzat készítői közül néhányan most részt vesznek ezen az ülésen, de azokról, akik talán legtöbbet tettek a szabályzat megkötéséért, már nincsenek az

élők sorában. Ezek pedig Grkvenjankov Miroslav okleveles mérnök, Vukovary Attila okleveles mérnök és Cinkler Péter okleveles mérnök.

A közös üzemeltetési szabályzat a Baja-Beszdán csatornára vonatkozik és a hozzátartozó műtárgyra, mint ahogy a többi műtárgyra és munkáltra is ezen az öblözeten, amelyek hatással vannak az állapotára, vizsárlására, vízminőségére és az üzemeltetésre mindkét területen. A szabályzat részletesen magyarázza a csatorna használatát, vízellátását, a vízelosztás módját mindkét területre vonatkozólag. Részletesen magyarázza a belvizek levezetését és az árvíz elleni védekezést, a csatorna karbantartását és üzemeltetését, a vízminőség és a hordalék ellenőrzését és az eljárást arra az esetre, ha a víz

szennyezettsége következne be, illetve más kérdések, amik a helyi vízügyi szervek kötelezettségeire vonatkoznak.

Ez egy különlegesen jól kidolgozott szabályzat, ami példaként szolgálhat másoknak is.

A közös tapasztalat a csatorna használatát illetően a múltira emlékeztet bennünk, főleg az a része, ami a karbantartásra vonatkozik, abból a célból, hogy minél jobban ki tudjuk használni a csatornát.

Egy kicsit több figyelemmel és igyekezettel a Baja-Beszdán-csatorna mindkét oldalán minden szempontból sokkal több lehetett volna, mint ami ma, és reméljük, a jövőben az elképzelések meg is valósulnak.

munkra így - egy jó évszázad távlatából - ismeretlen maradt szerzője, de feltelezhető (legalábbis az egykori beavatók számára), hogy kortárs olvasói részére jelentést hordozott az aláíráskantott két azó.

Millenniumra készült az ország 103 ével ezeltől. Nemcsak a fővárosban, hanem a vidéken, így Baján is, elég, ha csak azt említem meg, hogy a klasszicizáló stílusú városházát a honfoglalás ezredik évfordulójára neoreneszánsz stílusúvá alakították át. Olyanná, amilyenek ma is láthatjuk.

Az említett újságoikkal bevezetőjében azt olvashatjuk, hogy "A millennium közeledtével rohamosan épül, szépül a legtöbb város. A régi romladozó, csiszelen, kényelmelen házak, szők utók, rendezetlen terük, mintegy varázsszerűen tűnnek el a föld színéről. Testületek, egyletek, magánosok versenyeznek az újratelemben, mely tanács legyén a fejlődésnek, a haladásnak, jó izlésnek, nemesebb felfogásnak, a közjó és a közszükség iránti érzéknek. Ahol ilyen mozgalmat nem látunk, ott a tepsedés, maradás verte fel tanyáját, ott az ósdi felfogás az uralkodó, amely nem gondol sem a közszükség szavának sürgetésével, sem az emberiség természetes haladásával, mely a szépet és jót, igényeinek megfelelően és anyagi erejéhez mérten megköveteli".

Kifejti a cikkről, hogy nem szeretné, ha ilyen mulasztással vődnélunk a város: - nem is lett volna teljesen igazsághoz megnyilatkozásnak -, ezért előadja: "Úgy véljük azonban, hogy elérkezett az idő, hogy karöltve tegyünk mi is valamit az anyagi téren is, ide számítom városunk rendezését szépség és eszesség tekintetében."

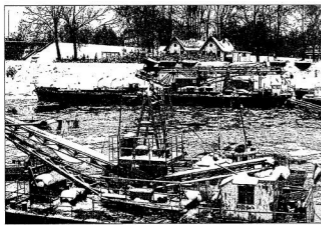
Azt írja: "Városunk rá van szorult a rendezésre, hiábvaló beszéd az, hogy így is megelégtünk eddig, mert ki így beszél, csak maradságot prédikál, nincs benne áldozni, munkálni kész szellem." Rámutatott arra, hogy Baja sohasem volt kényeztetett város. "Mindig kiesett az államigazgatás zónáiból, mindig félretolták ott, ahol az előnyüket osztogatták a városoknak. Szélesend van körülöttnk. A csendes vizeket kellene felhasználnunk, hogy kifeszítsük rajta a haladás vitorlát. Baja most az álmódosások városa. Azt jósolják neki, hogy álmai megvalósulnak." Ilyen nagy pátoasz bevezetés után előadja konkrét javallatát. Szó szerint idézem, hogy ne merüljön feledésbe: "Ez lebeg előttem, midőn e sorokkal polgártársaim elé állok. A "csinos vá-

VÁROSVÉDEÉS, VÁROSSZÉPÍTÉS

Lepünk megnevezni, hogy "független város- és környezetvédő" jellegű, időszaki sajtótermék. Ennek okán kellően megalapozottnak tartom, hogy egy bajai polgár távoli múltból származó ötletéről adjak számot.

Aprólékos gonddal, rendszeresen olvasom a helyben megőrzött bajai újságokat, továbbá a Széchenyi Könyvtárban található példányok mikrofilmes má-

solatait. Nemrégiben váratlanul ráleltam egy több mint 100 évvel eszelotti, meglepetést keltő újságcikkre a "Bajai Közlöny"-ben. Ennek a helyi érdeklő hetilapnak 1894. december 8-i számában "Szépművészeti Egyesület" címmel olvasható egy hosszabb frás. Sem szerzőjének névalírása, sem betűjele nem szerepel a szóban forgó cikk alatt, csupán két szó: "Öreg szálló". Szá-

Baja kően (Fotó: Gy. J.)

rost" érdemeljük ki. Könnyű lesz, ha tervemet elfogadját.

Áll pedig e pár szóból: Alakuljon "A Város Szépitő és Díszítő Egylete".

Ne tessék e szóra megjelenni, nemigen rántja az adóvil jól megterhelt vállainak nagy költségbe. Fizet, eld tud, aliknek van. Egy kis pénz továbbhatunk könnyű módon. Haem inkább erkölcsiileg támogassák a szépitő egyletet. Minden tag tartsa a legnagyobb csibán, tisztaságban a házat, az udvarát, a háza elejét; a havat télen ne vigye a "játasz"-ra ünnepi köntösnek; ültesen le gyümölcsfákat a háza elé, s gondozza; a teret parkirozzuk és gondozzuk mindannyian, a sötéteket dettó. Uton, tér legyen tiszta és osinos. A hanyag szomszédnak, ki nem ehred kötelességének tudatára, húzzuk meg a fílet, borsoljunk az orra alá, tán felszúrnál, ha nem, böntesse a hatóság. Tán elég ernyi. Gondolkozunk fölőte, és tegye meg a hatóság az első lépéseket.

Öreg szülő.

"Alulról", a közélet; alsó fórumról hangzott el az ismertett - jó ötleten alapuló -, a mára is elfogadható, írásos

javallat a "Város Szépitő és Díszítő Egylet" létrehozására. A kezdeményezés az alkori önálló jogkörök illetékes hatóságot szoltította fel a cselekvés elindítására. Rejtély, érthetetlen dolog, hogy nem találni semmi nyomát annak, hogy megsejveltek-e a tiszta szándékú javallatot, elindult-e cselekvés a megvalósítás érdekében. Pedig városunkban nagy szerepe volt a többségében jól működő egyesületeknek, ahol a múlt század elejétől 1920-ig mintegy 73 felőtt és 11 iskolai egyesület fejtett ki tevékenységet.

Aztán elmúlt 99 év, amikor "felülről", az alkori tanácsi vezetők javaslatából eredően 1983. június 27-én létrehozott a Városvédő és Városszépitő Egyesületet, mely testület Városvédő Egyesület néven ma is tartósan és rendszeresen - ha kevesebb létszámmal is - veszködik annak érdekében, hogy oltalmazzá, védje a káros hatások ellen a várost. Védencünk Bajja, ám sajnos egyesületünk sem tudja a város jövője érdekében minden esetben érdeklentő nézeteit megvalósítani.

Bánáti Tibor

MILASSIN MIKLÓS 1736-1811

Egy község életében nem gyakran fordul elő, hogy szülőtől közül valaki nevessten személyiség legyen. Milassin Miklós - az egykori székesfehérvári püspök - a császári és apostoli királyi Felsőbb titkos tanácsosa, az Ennek ellenére nemigen ismerjük érdemei szerint. Sem őt, sem az alkori Magyarországot!

Nem engedhetők - mint hálás utókor -, hogy a felelős legyőzze az emlékezt. Áhatva a *milassinenndrum* esztendő magasztos szellemétől, felelőred: bennünk a vágy, hogy köznódságunkból törlesszünk valamiket. A Császári Honismereti Baráti Kör kezdeményezésére nemrég (X.19.) ennek szellemében tiszteltetés háromnyelvű emléktábla avatásával egybekötött közös községi emléktápot tartottunk. Több évfordulója is indokolta volna, ha nem is egészen kerek. Az alkalomhoz illően bunyevó-horvát nyelvű tamburazenés eszenmisével kezdődött az emlékezés, melyet fra

Ivan Alkóvity bajni ferences atya celebrált. Magyar és német nyelvű ima és evangéliumhirdetés is volt a bunyevó misén. Misa végén a püspöpre való emlékeztet - ugyancsak három nyelven - s az emléktábla leleplezését e sorok frója tartotta. Venerésével tisztelünk meg a kis csoportja a közelmúltban az emlékezés honorigját helyezte el a püspök székesfehérvári ségyára. Az emléktápot a helyiek mellett neves, magns rangú, országos közéleti személyiségek is megtisztelték megjelenésükkel és üdvözölésükkel. A régióntkból is sokan voltak jelen, Baja városából - Vanenga városarészből - külön autóbusszal jöttek. Ki is volt ez a bunyevó püspök, kinek személye oly sok szállal kötődik szűkebb pátriájához, így Baja városához is?

Milassin Miklós - keresztneven Bertalan - (Miklós) a ferences rendben felvett szerzetesi neve volt) 1736. május 1-jén született a Bács megyei - abban az időben csak bunyevóok által lakott -

Csávohy községben. Szület, M. Péter és Pánosty Katalin, jámbor katolikus bunyevó-horvát nemtelen földművelés parasztszülő - jobbágyok - voltak. Bósa-kék voltak barátságos lett fűlkra. A hajó ferencesrendi szerzetesk püspörtől a községre. A Kapisztránprovinciához tartozó P. Bonaventura Bassich, ferences - aki idejéről káprázgató - ismerete fel rehaszgat, nekinek későbbi iskolatitkárjáról gondoskodott.

Milassin tanulmányait Baján folytatta, ahol bunyevó anyanyelven mellett megtanulta a német nyelvet. Kezdetesen és Szegeden folytatta, ahol magyarral tanult meg. Pádua, Radna zárdájában tanult tovább. 1756-ban Radna nyert felőletek a "Kapisztrán sz. Ferenc" szerzetese, ahol bölcsészetet tanult. Itt ferences tonarjótól együtt a Miklós nevet kapta a szegények rendjében. Teológiát tanulmányait a bulai rendházban végezte. Paphiány miatt tanulmányainak befejezése előtt - 24 éves korában 1760-ban "Alldozó", pappá szentelték. Első szentmiséjét az év pünkösdi ünnepén Baján - a barátok templomában - tartotta, Budán és környékén - Solyvár, Csepel - kezdte el lelkipásztori működését. Kitűnt az 1760-as pestisjárvány idején a "Tabánban" végzett pasztorációjával. (Tabán, Buda egykori "fő-illir" /bunyevó/ városrésze). 1761-ben rendi előjárósága füzessé küldte tanulmányának befejezésére. Hájóútnján Trieszt, Velence után gyalog szaradokolt Lorettoba, a B. Szűz kápolnába.

A professor, tábori lelkész és hitoktató Milassin kiváló eredményekkel végezte füzessé tanulmányait, amiről rögtön 1746-1767-ig a Miláno melletti Lodi-ban működő ferences teológiai tanár tanár a filozófia tudományoktól bízott meg. Ez a terület akkor Ausztriához tartozott. További nyelveket tanult, olassz, szerb, latinban perfect. Hét nyelven tudott kapcsolatot teremteni az emberekkel. Kiváló nyelvismeretének is köszönhetően a katonaság legki előtást is vállalta. Egyfélége úgy megfetszett, hogy előjáró 1767-ben tábori hitoktató neveztek ki. A katonacsatlódok hitoktatását is vállalta. 1781-ben már Bécsben egy löpörtorony felrobbanásakor tanástitott személyes bátorsággal és segítőkészséggel hita magyarrá - az esemény hírére odáértel - B. János császár fejvebért. Ezért az emberségért 1782-ben "Tábori Fő Papp" - presessé - (superior castrensis) léptették elő. Es az egyszersz csásvoji fő hivatalának, pályájának felfelé íveléséhez,

Baja (Szent István Gy. L.)

ügyi karrierjéhez vezető út kezdetét jelentette.

A török elleni háborúkban (1787-1791) személyesen részt vevő II. József 1788-ban Milassinát választotta tábori gyónatójának, aki jól ismerte a terepet, mely bizonyosságot is nyert. Ugyanis egy víratlan török átkelés a Dunán bekerítést jelentett és menekülést. A török gyűléséből Milassinát a császárral és kíséretét leleményességével közeztette a veszedelméből, és megmentette élelétét. A beteg oszászr visszatért Bécsbe, Milassinát a táborban maradt, mint "prior cast." szerepelt, személyesen részt vett Belgrádon 1789. szept. 12 és okt. 9. közötti ostrománál. Ekkor az 53 éves szerzetes mögött már 24 éves tábori lelkesi szolgálat állt.

A székesfehérvári püspök Milassin Miklós eddigi szolgálata során bizonyította, hogy milyen jó pedagógus, lelkes és hitoktató egyén. Kitűnt találékonyságával és bátorságával. Mindezek jutalmul az uralkodó, a nagybeteg császár felidézte a püspöki bíborral, a 1790. január 9-én kinevezte az üresedésben lévő székesfehérvári püspöki székre. Mivel II. József már a következő hónapban meghalt, Milassin kinevezését már az utód, II. László - április 20-án - erősítette meg, és küldte el a Szentzsák jóváhagyására Rómába. VI. Pius pápának június 26-án kelt megerősítését megkapván, Milassin 1790. szeptember 8-án, Kiszszony-napján a ferencesek budai templomában püspökké szenteltette magát. A felszentelést Kertész Ferenc Máté diakonári püspök, Fengerl József gyűri

és Nalotay Ferenc nagyváradi püspök segítségével végezte. Székesfehérváron október 11-én tartotta. 1791. március 7-4 dátummal a püspököt nemesi rangra emelték. Milassin püspököt és Pál nevű fűttestvérét, elhalt testvéreinek - özvegyei és gyermekei, vagyis a leszármazottait - családijuk 31 tagját a nemesek sorába emelte a közzéadás. (A nemesi kihirdetésről szóló okirat másolatát a csofolyi falumúzeumban őrzik.) A nemesi levél és címer a Királyi Könyvek 55. kötet 574. lapján található.

Az új püspökre a szokásos főpásztori tennivalókon túl két nehéz feladat is várt. A püspöki palota építésének folytatása és az egyházmegye személynémetének megalapítása. A fiatal egyházmegye alapító apostoli bullája 1777. június 17-én kelt. Jeles műve, a palota építésének befejezése és berendezése, nevéhez fűződik. "Ez a jeles műve szíves forintyát élvezte." A nagyvitő és műzertő püspök az új palotát értékes képzelkelt, műtárgyakkal, bútorokkal és kályhákkal rendezte be. Megalapította az első székesfehérvári nagygyűlést. Elsősorban a kellemes és szép lak kialakítása és a "vagyon-megőrzés" volt a célja. A koros és súlyosan beteg püspök szenvedélye az iparművészeti alkotások gyűjtése. Semmi sem maradt fenn. Halála után az örökösök részben elárvereztették, részben felosztották maguk között. Szalidpók is írtak ezirányú tulajdonságairól.

Az egyházmegyei személynémet megalapítója

A püspök főpásztori hivatását, elsőslegesen feladatát mindig szeretettel végezte, miközben a palota építkezésének befejezésével volt elfoglalva. Ma is Székesfehérvár legszebb épülete. Emellett asszisztens volt a papnövédekkel nevelésére, annak érdekében a személynémet megalapítása. Kispapjai sorát szívesen viselte, és figyelemmel kísérte. Az 1792-ben eltörtölt pólós rendnek a Jezsuitáktól átvett rendházat nem sikerült személynémetnek alakítani. 1798-ban a karmelita konvent feloszlásakor József nádor személyében jó támogatóra talált, és így megkapta a rendházat és templomot is a személynémet céljára. 1802. november 7-én négy tanárral és 23 növendékkel meg is írta az egyházmegyei lelképásztori utánpótlást biztosító intézmény. Két éven át a püspök saját költségén tartotta fenn a személynémet.

1809 nyarán a katonaság kórház céljára igénybe vette 1810 márciusáig.

Létrehozta a kiterjedésű, öreg és beteg lelképásztorok otthonát is.

Akkor már 6 magja is súlyos beteg volt, amit csak a boldogult Grubenovits Zsigmond főpópstól 1801-ben átvett hagyatka, (saját házat bírókandéltalag hagyta erre a célra) birtokában tudott meggyógyítani.

A szenvedélyek való törődése

Amennyiben valaki ma kívánna további részleteket megismerni a püspök életéről, némi támpontot kaphat a Székesfehérvári Püspöki és Székesfehérvári Levéltárban őrzött okmányokból is. Iratanyag mintegy fél irattömeg mértékű terjedelmű, nagyjából rész: katonai, német nyelvű. Fennmaradt tábori főpapjai időből is a naplója, hagyaték...

Gazdaságtörténelmi feladat lehetne kiértesíteni, hogyan tudta a püspök az aránylag szerény jövedelmű püspöki birtokból a felsorolt alkotásokhoz szükséges anyagi fedezetet előteremteni. Különösen a háborúban megsebesült katonák segítségére adott sokat, de a különböző országos kreatív gyűjtésekre is. Jelentős pénz-, zab- és búzadományokkal járult hozzá a Napoleon elleni háború költségeihez. A kórháznak erkölcsöket becsülő Fejedelem ezért 1796. június 17-én Császári Királyi Valóságos "Belső Titkos Stáns Tanácsosai nevezte". Végrejelenésben is jelentős pénzüsszegekről és értékes műtárgyokról rendelkezett. Fel tánt szerénykével és igénytelenséggel. Összes ékszeret: 10.000 aranyforintra értékelték 1811-ben, amiből kitűnik, hogy nagy értékű, jelentős műkészek birtokában volt. Más értékes darabok

ról is tudunk. A Generalis Vicarius aquamarin keresztet *Mária Terézia* ajándékozta, még egy másik topázékes gyűrű Ferenc császárról ajándékozta, amikor meglátogatta Milassint az új püspöki palotában. A Milassin-gyűjtemény sajnálatos módon teljesen elveszett a műtörténelem számára. Székesfehérvárral pedig szegényebb lett egy értékes iparművészeti emlékegyüttesrel. Az utódok keseli alatt elkallódtak a műalkotások.

A családtagokról sem feledkezett meg Egyházmegyéjét a Tridentinum szellemében és előírásai szerint kormányozta. Az 1800-ban Rómába küldött ad liminam jelentésében összintén bevallja, hogy nemigen szokott prédikálni, mert egészségét a katonai szolgálat nagyon megviselte, de mindig gondoskodik alkalmas igehirdetőről. Inkább szervezős, gyakorlati érdeklődésű főpásztor, aki még a puszta családok és vándorló pásztorok lelkipásztori ellátását is valamilyen katonais rendszerrel szeretne volna megszervezni. 1798-ban javasolta a *Heberty* címűnek, hogy a plébániáról távol élők is kapjanak lelki gondozást. Minden egyházmegyében erre a célra egy külön *Missionarius compertus*-t beállítását javasolja. Példaként említi saját egyházmegyéjében pasztoráló *Kodacs* Ferenc volt jezsuita atya ihászját tevékenységét.

Szülőfajtajáról, Baja városáról és rokonságáról való kapcsolatáról A szájhagyomány szerint szülőfaluja és Baja városával való kapcsolata folyamatos volt. Rokonságnak emondásai szerint szerepe volt az 1783-ban felszentelt csövelyi templom szőcs tisztségének meghagyásában is. Ezen időszak plébánosa a buyevói *Bosnyák* József volt. A püspökről az én eleini lakóim tanítóm, hitoktatóim még beszéltek. Felőtt koromban egyik rokonra, *Milassin* Domonkos (Dénés) vesgyeskereskedő és gabonafelvásárló tájékoztatót. Tőle kaptam megöröszésre a *Milassin* család idevonatkozó dokumentumait, fotóit. A nemességgel kapcsolatos okiratokat is. Ők még tartották a Suboticeában és Nemesmiliticsen élő rokonokkal a kapcsolatot. Egyébként a család Csövely közepében telepedett le. Kriptájuk a temetőkapolna mellett van, közvetlenül a déli oldalon. A rokonságból még ma is élnek Baja városában. Nem véletlen, hogy első miséjét a baráti templomban mutatta be. *As adóbb idézett levél a Bajai Ferencsek Háztörténetében* (l.k.160.p.) található latin nyelven, melyet a püspök

végrendeletével együtt *Kapocs Nándor* szerelmest plébános fordított le magyar nyelvre. A püspök a levelet *Pestertty* Gergety atyának küldte, aki értesítette őt - nagy patronusának - *Basslich Bonaventura* atya haláláról. Ime a fordítás: "Igentisztelendő és kiváló, általann nagyvadászult Atya! Hogy mekkora fájdalommal érintett igentisztelendő Atynságodnak az igen szeretett Bonaventura atya halálát közlő levele, azt csak az érz meg, aki a jótéveők szeretetét és becsülését - amint szükséges is - tanítja. Az elhunytnak, akitől oly sok jótétémnyben részesültem, én is sokkal tartozom; emléket mindig halálával őrzöm, és soha el nem feledem. Nyugodjék már most szent békeségben az, aki életében fárduhatatlan volt, mások boldogulásának és különösen a tisztelendő bajai konvent javának szolgálatában.

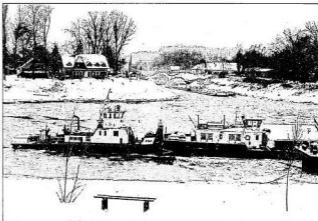
Pozsony, 791. január 25-én."

A püspök *Pál* testvérének és unokatestvérének lezártasorait közül a szülőfalu és Baja város mellett az ország különböző településein is megtalálhatók. Mai határainkon túl is *Subotica*, *Militics*, *Novi-Sad*, *Zagrab*... - Innson az egész világon szétszórtan - büszkén vállalkozik a rokonságot. A rokonság sem maradt ki végrendeletéből. Latin nyelven írta meg sajátkezűleg 1810. április 2-án harminc "fejezetben". A *hussorvato*rlókban említi a rokonságot, mint örökösöket, azt is felsorolja, hogy linek mi jár. *Előszorban* említi *Pál* testvérét és unokatestvőit: *Péter*, *idősebb Mátvás*, *Jakob* és *Bertalan*, *valamennyien*

Milassinok. Továbbá *Bajai Vojvits István fia*, *leányát* említi, unokahúgnak, *Milassin Katalin* született. *Könyv Mátvás* unokatestvéré, *nemes militicsi Petronella* unokahúga született. Megemlítem, hogy többek között *képáraból igen értékes festmény került M. Mátvás és Márk ötvölkébe Szabodákra* - az esztétikumtyéből - "axoniái" (meissen) porcelánjajával egyará - sokat evát a három *Milassin* örökös (Mathias senior, Mathias junior és Marcus). Gazdag - zenélő és harangozó - dragytyemélyvet szeretett legjobban. Marcus egyképőrt is magával vitt Délvidékre. Mi, akik nemrég a püspöki palotában jártunk, találkoztunk számomra oly dologgal - a lakosztály egyes darabjaival - melyek még ma is emlékeztetnek Milassin korára.

Az utóbbi időben méltatlanul elfelejtett püspök útját most a Csövelyi Honismereti Baráti Kör kezdeményezésére újra ismertették. *As emléktáblák atjók hírül az utódtáblának is!* A csövelyi templomban felszentelt háromnyelvű emléktábla mellett még egy emléktábla emlékeztet a csövelyi születésű püspökre. A templomkert uton felől osslopán helyezte el a Baráti Kör a márvány táblát - földrajzi név gyanánt - "*Milassin Miklós* emléktábla" felirattal. Tiszteletre a *falu* mélyzomban állandó jellegű hiálítást rendeztünk. Szerepnyőség, kövönöndiség és melegsévtőség jellemese

Nagyon sok adat maradt a fenti kijelentések, állítások bizonyítására. Közismert maradt az is, hogyan látta

Baja télen (Forrás: Gy. J.)

és egyengette idegenben tanult papnövendékeinek sorsát. Vagy éppen hogyan védte meg fiatal papjait olykor igazságtalan vagy szűkmarkú princípálisai ellenében. Figyelmes, kedves, hitvadsát szerető főpásztor volt.

Feladatuk volt a tekintélyes épülő barokk korokban papjaitól való közvetlen, személyes törődése. Ezt, már a családi fészekben, az egykori ferences környezetben és az évtizedes katonai és tábori szolgálatban kiérlelődött jellemvonásait püspökként is tudta és merete gyakorolni. Milassin püspök székesfehérvári története rendhagyó módon emlekedik ki korai püspöki életrajzából, aki nemtelen emberként indult, s mint ilyen jutott el a püspöki úrfiúhoz. A berna osuhás szerzetes magas műveltségre tett szert.

"Sok fáradtságai, elmebeli törődési után ereje lassan fogytatközi kezdett, s 1797. est. az Ország Gyűléséről lett hazatértevel kerülgeté legelsőben a guta ütés: ..." 1809. május 5-én éjjel agyvérzést kapott, melyből némi felépülés után 1810. június 17-én újabb elérte. 1809-évi Nagy Pál kanonok főbíró generalisként vezette az egyházmegyét. A nagybarabosított és szeretett Milassin Miklós püspök a betegségét türelmesen viselve 1811. június 2-án 75 éves korában visszatért a lelkét teremtetőknek. *Harmadik a székesfehérvári bazilika altalponlásnak királyiában nyugoznak. Milassin Miklós buzgó, érzékeny lelkiismeretű, fedűjét szerető - annak első diplomása, nevezetes személyisége - melegsárvú főpásztorként él a hálas utókor, benne a szülőfalu emléke-*

zetében is. Horváth János rudinai apát, a vesprémi kanonok, a későbbi püspök búcsúztatta. Nem túlzás, amit a búcsúzó egyház megyei papéság ajlárna adtak: "NEMO EST NOSTRUM, QUI PATERNAM EJUS RENEVOLENTIAM AM EXPERTUS NON FUISSET!" (Közömbösnek nincsen olyan, aki az ő atyai jóindulatát ne tapasztalta volna.)

Dr. Mándics Mihály

IRODALOM

BERETIC, Stjepan: Biskup Miklos Milasin (1736-1811). In: Saboticka Daseka kalender 1990. 133-136.p.

FÉNYI Ottó: Milassin Miklós 1790-1811. In: A székesfehérvári egyházmegye jubileumi névtár. 1977. 77-78.p.

HORVÁTH János: A Bolognai Művészeti Iskola névűh leírás. In: Milassin Miklós 1811. augusztus 13-án Szelesfővárosúrt elmosdott. és Veszprémben - sine anno - kidnyomtatott emlék beszéde (RM32/9) 31-433.p.

KÁHOLY János: Milassin Miklós. (1790-1811) In: Pódr megye története I. 1896. 420-422.p.

MANDIČ, Miro: Nikola Milasin 1. prifodni 200. obilježnica nastojanj. In: Narodni kalender 1991/117-120.p.

MANDIČ, Miro: Nikola Milasin In: Prvi Banjevački kalender Banjevački biskopi 1936-57.p.

MILASSIN Miklós: Végrendel. mely 1504. sz. által kelt nyelven megjelölhető a Szv. Káptalan Lavatúrán.

Nearolog. Cur. Bajana. ad diem 2. Julii 1811. quo obiit O. Furmentin. In: Ann Antonavice Bapreva... 142.p. (Bács 1862)

PATRIK János: Nicolaus Milassin 1790-1800. In: Historia diocesis Alba-regalis 1877.294-298.p.

PFISL, Jakob: Nikolaus Milassin. In: L'asse Haas-landes. Das Jahrbuch der Deutschen aus Ungarn. 1990/49-50.p.

SOMOGYI Árpád: A Milassin-gyűjtemény nyomában. In: Műgyűjtés IV. ÉVF. 73/2. 1-4.p.

A Székesfehérvári püspöki káptalan. In: Művészettörténeli Értesítő 1972.2.sz. 124-132.p.

mely törvény és igazság serpenyőjében nagy súlyt vannak jelen.

Központ mellet, ahogy beszéltém Hosszú, döbbenet vettém észre, hogy tegeslek, pedig sohasem tudtalak volna életében. Közömbös, közömbös, hogy ismerhetünk. De vajon hányra tudják, ki is volt?

A temetőre menve betérünk egy virágüzletbe, hogy kávézóig szúrni egyetlen szál virágot vegyünk. A virágholt tulajdonosa az egyetlen szál virágot hallatja megkérdezte: Szurcsolára mennek a püspösi úr temetőre? Nem is tudtuk eddig, milyen tudós ember volt, pedig ismertük. Tudat értelem, de sohasem voltál hívalkodó, s sohasem állóerény. Talán ezért tudnak rólad oly keveset.

Született Baján, 1921. január 12-én, s május 7-én, székelyszapodon, 1997. január 9-én temetünk. Pappi szentelőd tudjén súlyos beteg voltál, s ahogy tréfásan megjegyeztél: - Az Isten Úr hitosan azért szentelt fel aklor, hogy egy papul több legyen a mennyországban. Meggyógyultál, s joggal hívtél, hogy azért, mert az Úrnak tocsa voltak Veled. Pap lettél, a szerelmi hívek számára több mint 40 évig, azutánkor pedig te egyházbírói övű lelkipásztor, első s talán utolsó ebben a hivatalban. Hiszen egyházbírói váltó világi - ahogy az egyházi terminus mondja -, a szó legnyesebb értelmében, s egyszerre valami nagy-nagy titkok tudója. Mindezek felismeréséhez nem kellett befűvészködni, de akként is mindig maga voltál a misztikus bölcsesség. Ma már tudom, hogy gyakran kéknyelvszertettél a vitát, hiszen mindennapi kénytelen volt szűkségű a szellem vitáim. Kiváló latin tudásod a helytörténeti szöveglatba állítottad, s mentettél át az utókor számára. Szurcsol és Katymár középkori oltalmaz, a bajai ferencesek hírom hatalmas kötetnyi háztörténete Néklédnél halott anyagok lennének. De ki fogja ezért a középkori latin szövegeket oly tudós egyetvé tartozással fordítani? S hány titkok kellett volna még megfogjémed!

300 év a lelkek szöveglatában című írásodban a következőket mondtál: " ... a Szent Ferenc köldölő road szegény szerzetesei - bár a lelki és szellemi élet minden területén csak jót adtak vírószoknak - jelenléte nélkül legnyesebb jótéteménye az az igaz emberbaráti szeretet volt, amelyvel a szunyulókörös, az elszelvedés közeledtek. S mert a közeledés ázinte volt, ázinte volt a nép kritizálja is róla: haráfolnak nevűt élett, s emöl nagyob kiütöretést senki sem ádhatott nekik. Jó ezt tudatni napjainkban is, amikor nézőnyek azt vitájk, hogy vissza kell-e fogjémednek az útazott szerzetesek holostorolába. Szukire sinos nagyob szűkségűnk, mint BARÁTORKA!" Hasonlókat fogalmazhatunk meg Bálán is. Kélek voltál hozzáim, akiknek abban a kezvelemben volt részünk, hogy ismerhetek. Válgunk tudják és értjék, megbeszélte, meséljékö böles, nyugodjál hűdében.

Merik Szuszsa

és a bajai múzeum dolgozója

Megkésett levél

KAPOCS NÁNDORHOZ

"... akik igazságúrt ártatlanság sokalat, nincsen kének örökös örökös, méltán a csillagok." (Dán. 12. 3.)

Drága Nándi Bácsi!

Ilyetemes körülmények nem kezdődnek előlép. De nekem s a múzeum dolgozóimnak, akik ismeretek, nagyon pontos e megjelölés. Hiszen egyszerre voltál lelkipásztorunk s tudós munkatársunk is. Mikor betérél hozzáim a múzeumba, egyszerre jít a pap és a kedves atyai barát. Talán Te sem titkoloznál eme megfogalmazás ellen, pedig lehetünk

valna továbbá gyerekek, sőt unokái is, ami a korodot, korunkat illet.

Az utóbbi néhány évben a korábbi időkhez képest kevesebbet láthattunk, ezért még jobban örültük, hogy - egy levél és néhány szál cigarettát mellett beszélgetve - a mindennapok léleklöbő szűrléséje cílpontra-ként az örömet, a visszatér, mindig meggyőztél a biztonságot jelentetted. Máris híányos, Nándi Bácsi! Sokszor és sokat vitatkoztunk. Nem örül igazságokról, hanem történelmi, irodalmi, s más efféle embori lomról. De örök emberi bölméről, amit utynn nem vittél magaddal, de hiszem, hisszük, hogy bír-

FEKETE GÓLYA

KONFERENCIA SPANYOLORSZÁGBAN

Fekete gólya (*Ciconia nigra*) fészkelőhelyek Magyarországon 1985-ben

Spanyolországban, Extremadura tartományban rendezték meg 1996. március 21-24. között a II. Nemzetközi Fekete Gólya Konferenciát. Trujillo, egy igen régi kisváros adott otthont a konferenciának, ahol már a római birodalom idején lakott település volt. A közel hétszáz éves mór uralom máig fennmaradt emléke a város legmagasabb pontján álló, szinte sértetlen erőd. Fő nevezetessége azonban Francisco Pizzaronak, Peru meghódítójának a szülőháza. Innen származott több, kevésbé ismert conquistador is. Ez az oka annak, hogy az amerikai kontinensen mind a mai napig húsz város viseli a Trujillo nevet. A konferencia házigazdája Extremadura tartomány természetvédelmi szervezete, az ADENEX volt. A résztvevők Európából, Ázsiából, Afrikából, összesen több mint 30 országból érkeztek. Magyarországot, a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesületet, a Baja Ifjúsági Természetvédelmi Egyesületet, illetve a bajai Ifjúsági Ház Vnd- és Mándarvándori Szakkörét kettő képviseltük. Két előadást tartottunk: egyet a fekete gólya magyarországi helyzetéről és védelméről, egyet pedig a genoei fekete gólyák fészkelési szokásairól. A három nap alatt többek között dán, lett, zimbabwei, szenegáli, kazahsztá-

ni, olasz, izraeli, spanyol tudósok, kutatók előadásait hallhattuk. A találkozózn összegyűjtött legfrissebb ismereteink összefoglalva a következők.

A 90-es évek közepén Európában fészkelő fekete gólya-párok száma kb. 10-15000. Európán kívül Ázsiában fészkel kb. 3-4000 pár. A Dél-Afrikában élő állomány nagyságát kb. 1000 párra becslik a helyi szakemberek, és figyelemre méltó, hogy szerintük ez a populáció sohasem találkozik a telelő európai, ill. ázsiai csoportokkal. A fekete gólya elterjedési területén 105 országban fordul elő, ebből 44 országban fészkel, 32-ben védett. A világon fészkelő állomány kb. 65%-a van kiteve különböző mértékben zavarásnak a fészkelőhelyén, illetve telelőterületeken. A zavarás fő tényezői a fészkelőhelyeken főleg erdészeti jellegűek. Ilyen problémák például a fészkelőhelyként szolgáló idős erdők kitermelése, hegytrilki ipari nyersanyagtermesztő ültetvények telepítése, például Spanyolországban, Extremadura tartományban a hegyvidékek paratólgysziv hatalmas területeken eukaliptuszra cserélése, ami hatását tekintve kísérletesen hasonlít a magyarországi ártéri nemesnyír-telepítésekre. Második helyen említhetjük a táplálkozóhely-vesztéssel járó vízrendezést, harmadik helyen

pedig az elektromos távvezetékek okozta baleseteket.

A fekete gólyák létszámára vonatkozó tendenciákat illetően meg kell említeni, hogy az elmúlt 10-20 évben elfogadott elmélet, mely szerint az állomány egyértelműen gyarapszik, vitatható. Azokon a területeken, ahol több száz-as (esetleg ezres) nagyságrendű állomány fészkel, a legfrissebb számlálási adatok a növekedést nem igazolják egyértelműen, például Lengyelországban. Egyértelmű növekedés ott állapítható meg, ahol a faj költését több-évtized után most figyeltek meg újra, illetve ahol új fészkelő fájtant jelent meg. Visszatért például Dániába (a 80-as évek elejétől), és 95-ben már legalább 8 pár költött. Olaszországban pedig 1994-ig nem volt bizonyított fészkelése, 95-ben viszont már 3 párt regisztráltak. A legfrissebb adatok szerint Iránban 1994 óta fészkel.

Európában az állomány súlypontja az észak- és középső-keleti országokra tehető, legjelentősebbek állomány nagyság illetve elterjedési sűrűség szerint: Oroszország, Lettország, Belorusszia és Lengyelország. Magyarországot a középső részbe tartozik: a legfrissebb, 1994-95. évi, csaknem az ország teljes területére kiterjedő felmérés szerint - amihéz az adatokat az egyes területeken évek óta dolgozó megfigyelők szolgáltatják - hazánkban kb. kétszáz pár fészkel.

Régóta ismert, hogy a fekete gólyák az élőhely adottságától független öreg fákra vagy sziklaparkányra, sziklaárrégre építik fészkeiket: például a teljes dél-afrikai állomány sziklán költ. A spanyol és portugál állomány esetében a fára és a sziklára rakott fészkek aránya kb. 50-50%. Az európai erdős területeken leginkább fán fészkel, de ismert Lengyelországban földre rakott fészkek is.

A vonuláskutatásban az elmúlt években látványos eredmények születtek. Ez leginkább a színes gyűrűs jelölés bevezetésének köszönhető: a feltűnő színű gyűrű és a nagy méretű számok lehetővé teszik az-egyedek távolságválto azonosítását. Az Izraelben évek óta rendszeresen folyó megfigyelés ke-

retében a program megkezdése (1994) óta 1996 február végéig 31 európai fekete gólyát azonosítottak. Egy Szlovákiában 1994-ben jelölt madárnat még az ér őszén megfigyelték Svájcban, majd Spanyolországban is. 1996 november végéig újabb 79 európai példányt láttak viszont. Ezek közül 15 Magyarországról származott. Több mint érdekesség, hogy az 1994 őszén megfigyelt 6, Európa különböző országaiban jelölt példányból 1995 őszén 5 visszatért, és a hatodik, történetesen Gemenoból származó magyar madár nem jelentkezett, de nagy örömmelre 1996 őszén ismét látták Izraelben. Az 1996 szeptember-október hónapokban megfigyelt madarak között további 4 gemenoi gólyát is sikerült azonosítani a Jordán folyó völgyében, melyek a Cserta-partról, a Nagy-Pandúr-szigetből és a Batai-erdőből származnak. A vonulással kapcsolatos adatokból az is kiderül, hogy a fekete gólyák esetében a különböző csoportok egymással nem keveredő csapatokban vonulnak. Az ivarérett példányok tavasszal legelőbb egy hónappal megelőzik a fiatalabbakat, és ősszel is körülbelül egy hónappal előbb haladnak át az iszraeli megfigyelőpontokon. A telelőhelyre vonulás másik útvonala a Gibraltári-szoroson át vezet, ahol a nyugat-európai fekete gólyák kelnek át, de bizonyítottan erre vette útját néhány Csehországban jelölt madár is. A konferencia után néhány hónappal utazott Spanyolországba egy bajai biológushallgató, Szabó Judit. Idén ősszel a Gibraltáriban szervezett nemzetközi fekete gólya-számolói munkacsoportban dolgozott, és nemrégiben friss adatokkal érkezett haza. Így biztosan tudjuk, hogy a Boszporuszon át Izrael felé vonuló fekete gólyák száma a Gibraltáron át Szeneág felé vonulóténál tízszer több. A vonulással kapcsolatban számos, jelenleg még megválaszolatlan kérdés is felmerül. Például az, hogy vonuláskor a testvérek szétzörögés mennyire általános. Mennyire igaz az a feltevés, hogy az első éves korukban választott pihenő-táplálkózóhelyekre a fekete gólyák a későbbi években visszatérnek? A ma rendelkezésre álló adatok alapján arra sem tudunk felelni, hogy miért feltehetően magas (kb. 43-64%) az ivarérett példányok aránya az Izraelen át vonuló fekete gólyák között. Nem tudunk azt sem, hogy származási helyiktől mekkora távolságra fészkelnek majd kifelelt korukban.

A résztvevő országok beszámolóiból kiderült, hogy egy-egy országban a fekete gólya védelmére fordított pénz nagyságán általában fordított arányban áll az ott élő fekete gólyák számvánl. Jó példa erre Olaszország vagy Dánia és természetesen Magyarország is. A konferencia résztvevői egyetértettek abban, hogy a legsürgősebben megoldandó feladatok az erdészet problémák rendezése, az elektromos vezetékek oszlopainak biztonságos szigetelése és az Afrikában tartózkodó telelő állomány védelme. Megoldásuk jogi szabályozás, országos, illetve nemzetközi akciótervek kidolgozása, egységes szempontok szerinti felmérés és intézkedés által lehetséges. Végül néhány "személyes" vonatkozású, a magyarországi, gemenoi felmérésre érintett gondolat. A Gemenoi erdőben a fekete gólyával kapcsolatos kutatás megkezdésére bennünket az ösztönözt, hogy Hollandiából ökológusok érkeztek hozzánk, mivel a Rajna mentén tervezett, a természetes állapot visszaállítását célul tűző munkájukhoz Gemenoc oktatás mintaterületnek választani. Ezt a programot "Black Stork Project"-nek nevezték el, mert úgy gondolták, sikerüket az jelzi majd, ha elérik, hogy újra fészkeljenek fekete gólyák a Rajna árterében. Hat éve megkezdett munkánk közben hamar kiderült, hogy Gemenoban sokkal nagyobb számban fészkelnek fekete gólyák, mint azt eleinte gondoltuk. Visszajártuk

a fészkelési szokásaikat, így tudjuk, hogy legtöbbször természetes vagy természetserű, öreg erdőben lévő 100-120 éves tölgyet választanak fészkelőhelyül, és természetvédelmi szempontból igen értékes erdőkben élnek. Azt is teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy egy-egy arra alkalmas erdőfoltban folyamatosan, minden évben - régebbi adatok alapján esetleg több mint húsz évig - fészkelnek a gólyák. Mivel az érvényes jogszabályok értelmében a fokozottan védete madarak fészkelőhelyének környezetében fakitermelés jellegű erdészeti munkák nem végezhetők, így a fekete gólya védelme munkáinknak nemcsak célja, hanem egyben eszköze is lett.

Tanulni, friss információkat szerezni mentünk Spanyolországba, és a konferencián nem kis meglepetésünkre derült ki az, hogy a Gemenoi ártéri erdő különös jelentőséggel bír, mert ma a világon ismert, felmért és kutatók helyek között ez a fekete gólyák által legsűrűbben lakott összefüggő terület. Ennek, úgy gondoljuk, két oka van: a gólyáknak van mit enni, és még van hova fészkel raktuk. míg a Duna újra meg újra elönti a területet, a táplálkozóhelyeken bőven akad hal. A fészkelőhelyre adó öreg tölgyeket újkárpintokról örökítették.

Tamás Székely és Kalocsa Béla

GERARDUS, VELENCE PATRICIUS A SAGREDOK CSALÁDJÁBÓL MÁSKÉPPEN GELLÉRT CSANÁDI PÜSPÖK, ELSŐ MAGYAR SZENT VÉRTANÚ TÖRTÉNETE

As ősi monda szerint a magyar veséri nemzetség ősanynak. Emesének államában egy turulmadár jelentette meg, hogy ivadéka - már idegen földön - nagy királyokká lesznek.

Árpád "apánk" (így tiszteljük ezeregyes száz éve) a kilencedik század végén vezette át népet a Vereckei-hágón. Meghalt 907-ben. Fia Solt, unokája Taksony, dédunokái: Géza és Mihály, ükunokája: Géza fia, István, szépunokája: István fia, Imre volt.

As Árpád-ház a továbbiakban Mihály ádán háromszáz évig uralkodott Ma-

gyarországon. Emese ősanja álma beteljesült.

István, a nagy honalapító az INTELMEK ötmű máig reális és meghatározó emberi-oktatásban ilyen gondolatokat közöl fiával, Imrével: "Fogadj szót, fiam! Gyermek vagy, gazdagságban született kis család, puha párnák lakója, minden gyönyörűségben dőldegetve, nem tapasztaltd a hadjáratok fíradalmait, különféle népek támadásait, melyekben én szinte egész életem lemorzsoltam."

De Imre nem láthatta hasznát sem az idézett gondolatnak, sem az INTELMEK sok bölcs tanácsának. Meghalt

fiatalon, utód nélkül - ha a krónikák nem hazudnak - vándorszálesetben.

István részben vallásos meggyőződésből - öt már oktatta - s megkeresztelte Szent Adalbert prágai püspök, korának egyik lángelméje - részben politikai megfontolásból elhatározta, hogy népe: a keresztény Európa akáiba tere. Adalbert nem időzött sokáig Géza nagyfejedelem udvarában, de visszatért, és nálunk maradt két tehetséges tanítvány: Asrik vagy Anasztás (némi tudós ügyvédi, ő foglalta frásba az INTELMEK-et) és Radla, másképpen Rasina. Kedves, hűségese, okos ember, a történések feltételezik, hogy ő volt Sebestyén, az első esztergomi érsek. (Felzárótelésior az egyház fiai új nevet kaptak, mintegy újjászületésük kifejezéséért).

Anasztás István diplomatája volt. Ő hozta meg első Szentkoronánkat Rómából II. Szilveszter pápától Krisztus után egyezerben. A király a kalocsai érsekséggel jutalmazta szolgálatait. Gellért nagylegendájából úgy tűnik, hogy mindketten gyakran tartózkodtak - otthon voltak - a pécsváradai monostorban. Tartózkodott itt az ugyancsak Szent Adalbert körébees kötődő Querfurti Bruno térítő érsek is: úgy látszik, Pécsváradon pihentek és tanácskoztak az egyház vezető személyiségei. Más-más nemzetiségűek: István, sógorágban-komaságban lévén a szomszédos uralkodóházzal, tőlük kért és kapott kiváló szakembereket. A legenda olyan, mint a fura morgajna, a lendűb. Csillag, rebeq, szertefoszlik, másutt tñnk fel, ndja a saját tükörképét, de a villogás mögött mégiscsak ott a valóság. Így kell megtalálnunk tehát Szent Gellért legendájából az embert, szöröshájában, egyenes derékkal, emelt fővel, kifejező eszes aróán a gyorsan változó haraggal és gyengédséggel.

Eredeti neve György, Szent György napján, április 24-én látta meg a kék itáliai eget. Vagyis a Bika jegyének tulajdonságait kapta átörömlől. Igen jó érzékekkel szervezett és szerzett, szeretett a kényelmet, s azt meg is teremtetette magának, nehezen tűrte az ellenfelemény, egyenesen haladt előre a maga választotta úton.

A velencei patricius családból származó, előbb a Sín Giorgio Magliore - szigeti bencés kolostorban, majd Bolognában tanult, kiváló képességű, fiatal apátot minden bizonnyal Orseolo Otto dózse, István király sógora küldte.

Ne legyünk tiszteletlenek a legenda iránt, higgyük el, hogy Gellért Jeruzsálembé léhozott a "zsidóknak és szarabnoknak" prédikálni. Szándékától csak a csodásan támadt tengeri vihar és a még csodásabb találkozás Rastnával, régi barátjával - térítette el. Gellért hosszosan hagyta magát ajgálni. Végül a két szerzetes "kőnyelveket szamaraira rakván" a tenger melléki monostorból Pécsre, Bonipert püspökhöz vette vándorútját.

Bonipert maga is széles látókörű, jó kapcsolatokkal rendelkező férfi volt. Fulbert Chartres-i püspök fenmaradt leveléből tudjuk, hogy tőle egy PRISCIANUS-féle latin nyelvtankönyvet kért és kapott iskolájá számára. (Valamint, hogy István király mily bőkezűen viszonozta az ajándékot).

Radla Bonipert úr vendégházába szállította Gerardust. Megbízta, hogy prédikáljon Péter-Pálkor: nagy siker volt. Beszélgettek erről-arról, Velenóról, Gellért családjáról, a Sagradokról. Megjegyzendő, hogy a kis Sagrado-Morosi palota ma is nézgeti magát a Canal Grande vizütkrében. Egy napon astán Bonipert átszalajszott Pécsváradra Anasztás úrral. Jönne, s nézné meg ő is az ideget.

Most pécsváradai vendégeskedés, prédikálás, barátkozás következett.

Végül eljött az ideje, hogy Gellértet bemutassák Fehérvárott az udvarnál. A hosszas tesztelésnek jó oka volt. Az 1003-1007 közötti térítést kegyetlen erőszak jellemezte. Maga Querfurti Bruno térítő érsek jelentette II. Henrik német-római császárnak. István

másik sógorának: "... a mieink - Isten bocsássa meg - némelyeket megvakítottak, ami nagy vétéség."

A királynak kedvére való volt a dinamikus, de jó modorú, tiszta életű, de nem aszketikus, nagyon művelt pap. Magánál tartotta, s rábízta Imre fia nevelésének irányítását.

Imre herceg névekedvén, Gellért híven az akkori szokásokhoz, remesenségre vonult. No, nem valami kímós odoba; a bakonybéli királyi udvarházba. Feljegyezték róla, hogy minden szabad percében - még úton is, tömörkerekű résós szekereken - olvasott és frt. Most itt, távol a trón körüli kötelezettségektől, a monostorok nemzetközi "társadalmi életéről" szelleme végre szabadon szárnyalt.

A kereszténység első századában kibontakozott teológiát az Európát nyomorító háborúk töltretették. A tudomány hosszas némaságát Gellért oldotta fel, munkásságával előfutára lett az új irányzatú hittudományak.

Neki tulajdonították a mondatot, miszerint "philosophia est ancilla theologiae - azaz a bölcsélet a hittudomány szolgálatában."

Síjnos, egyetlen műve maradt ránk. A DELIBERATIO SUPRA HYMNUM TRIUM PUEBORUM, szentírás-magyarázat, elmélődés és három ifjúról, akiket Nabuchodonozor tüzis kermelőbe vetetett.

A munkát Isengrimus salzburgi barátjának - később Ádámot apátjának - ajánlotta. A kódex egykorú másolat. Münchenben a Bayerische Staatsbibliothek-ben őrzik.

Baja télen (Fotó: Gy. J.)

Itt utal Gellért két másik könyvére, az egyiket St. Richard verduni bencésnek, a St. Vanne kolostor apjátának küldte meg. "Kiváló"-nak minősített szentbenedekjeiről még 1506-ban is megemlékeztek a Velenőében kiadott Catalogus.

Így - és még bizonyára sok más szálon - fűződött a magyar földön megújult hittudomány a nyugati teológiához. Kedvére élt, s dolgozott tehát a remete a Balyony rengetegében.

Történt, hogy magavágtá tüzlival a hátán hazafele ballagott az erdőből. Hát az ajtaja előtt hatalmas ordas farkas áll. Se el nem fut, se neki nem ugrik, láthatólag red víz. Gellért megkerülte a vadat, benyitott. A farkas utána. Aztán hanyatért, és megmutatta nagy vérből szét. A szeptember jó őrrel meggyógyította. E naptól fogva ketten lettek a cella lakói, a farkas csak a jövevény közelében volt hajlandó aludni. Az ő kedvéért még arról is lesect, hogy felfalja a remetelak másik jelenőit, a szarvasborjacsokát. Ezenkívülben a király, illetve vezérre, Csanád gyilkos háborút vívott a fekete magyarokkal. Midőn legyőzettek, s uruknak, Atjonyknak a feje Fehérvár kapuján függött, ment a porossal a megoldhatatlan feladatok emberéért.

Jöjjen - de azonnal - Gellért, mivel ő lesz a csanádi püspök. A bencések jellemzői: ora et labora, imádkozás és dolgozás. A Velencei tehát felhagyott az üdvös elmélkedéssel, és indult küldetésbe.

Világosan látta, hogy a korábbi ádás térítés és a mostani legyőzetség miatt a fekete magyarok gyűlölik a királyt, az idegeneket és főként az egyház fiát. Segítséget kért a testvéreiktől. Több monostorból összesen tíz szerzetest küldtek, közülük heten tudtak magyarul prédikálni vagy legalább megfelelően tolmácsolni.

Gellért nem tereltette keresztvíz alá a népet, mint a birkanyját. Beszélt, oktatót, s aki kívánta, azt megkeresztelt, és akit megkeresztelt, azt vendégül látta asztalánál. Jöttek egyre többen, sokan estétől reggelig vártak a templom tövében, míg sorra kerültek. Múlt-hatalmatlanságuk vált egy iskolá, ahol magyar papokat kell nevelni. A tartományból harminc ifút vettek fel a jelentkezők közül. Őket Walter mester - Gellért okos és hí tőrsa - a kultúrásért való küzdelemben - grammatikára, azaz latin írás-olvasásra és beszédre, valamint zenére tanította. A skua-la gyorsan elhíressült: sokan, külföldről

is, felvételüket kérték. Walternek Fehérvárról kellett tanítókat hoznia. Egyedül már nem bírta a munkát. A gyermekek ellátására, elhelyezésére házakat kezdtek építeni, Gellért a maga leendő temetkezési helyül a bencés Szent Mária-monostort emelgette. Pezsgött az élet Csanád várban. A tehetséges papnövendékek nyugati kolostorokban képezhették tovább magukat. Az akkori tudomány, a "hét szabad művészet" a helyi tantárgyakon, a latinon és zenén túl a retorika, nyelvés szónoklattan, a dialektika, azaz vita, aritmetika, tehát számtan, asztronómia, csillagok vizsgálata és geometria, mértan. Ebben a korban minden értelmiségi pályán a papok és szerzetesek működtek. Atjony volt tartományban lelkesedő dolgozók a mérnökök, freskófestők, szobrászok, muzsikuskok, tanárok, jogászok, orvosok, gyógyszerészek. (Valószínűleg e két utóbbit tudásnak köszönhető a nemesség és pórnép számára érthetetlen sok csodás gyógyulás.)

A latin nyelvű nemzetközi kultúra szinte magától terjedt, mint az oltárok előtt éjjel-nappal szállongó tömjénillet.

A püspök külön azért alkalmazott két férfit, hogy őrködjenek: sose aludják ki a parázs a füstőlőkből.

A Maros vidékén számba szökkent a Velencei vétsége. A szegények és gazdagok egyaránt a szeretet prédikációját hallgatták a fiatal magyar tisztelendőkötől.

Gellértet szerették. A legenda - így ezer év után - az egyéniségére nagyon is jellemző kis történetekről tudósít. Akit nem szeretünk, arra nem figyelünk. Olyasmire például: a rekkenő alföldi nyárban jéggel rakott nagy edényeket hozottat a templomba, s azokban hűtötte a legfinomabb bort. (A katolikus misében a bor Jézus vérének jelképezi, úgymond: amit hitel fogad a lelkiünk, miért ne örvendeztetnének meg testünket?)

Az is Gellért őrrel esett meg, hogy hírtelen haragú lévén, kötelességszerű szolgáját megborbécsolni rendelte. Legényei azonban ismerték gandjukat. A tettes hátát oszloppal kapták be, s jól odakötötték az oszlophoz, amely mellett a püspöknek rövidesen el kellett haladnia. Amikor megölték a "szerenésfent", sírva fakadt, sietve leoldozta, megoskolta, s bocsánatot kért tőle meg gondolatlan hevesességéért. Az volt a véleménye: jobb haragud-

ni, és azt ki is mutatni, mint hallgatásba eltemetni az igazságot.

Míg az egyházmegye - hála Gellért úr tehetségének - virult, az országban felhangolt a trónért való gyilkos küzdelem. A kedves Imre fiatalon, utód nélkül meghalt, és István a honalapító is "minden testek útjára lépett", mint írták. A hatalomért marakodást győrtesse, Aba Sámuel (ugyanosok István sógora) a legtekintélyesebb, legtekintélyesebb, legtekintélyesebb, legtekintélyesebb püspökkel kívánta megkoronáztatni magát. Ezért a hívsvéti ünnepekre udvarlva Csanádnak vonult. Gellért megtagadta a koronázást, sőt, mert Aba legyilkoltatott ötven elleneségű nemeset, olyan keményen beszélt a szöszletről, hogy akik értették, jeleztek a tolmácsnak: finomitan a mondanódt, különben a püspök is a főúrak sorsára jut. Gellért észrevette a jószándékot, és a maga túrelmetlen módján oldalalt: "tiszteld a királyt! De az Istent féld, és atyáid szavait ismételtd!"

A trónkövetelő országgrontó visszártiba belefáradt, vezér nélkül maradt nép fellázadt. Apai hitét és Árpád házi királyt akart. Nem akarta az idegeneket, sem Krisztus papját. Sőt sarja, Vata úr sátrából indult, a terület futótűzként a pogánylázadás.

Kijevből orosz és lengyel segédcsapatokkal elindult Taisyon fejedelem Mihály-ági dedunokája Endre herceg, hogy rendet teremtsen, és elfoglalja az Árpád háziak trónját. Már a Dunához közeledett.

Egyelőre túrta - nem tehetett egyebet - az őt éltet s követő harcosok ádás dühét. A sereg élte az idegeneket meg a papokat, ahol ért.

Gellért püspök néhány társával a leendő király elé indult.

Vajon hit-e még békéltető várszerelésében?

Vagy önmagát kínálta elrettentő áldozatul?

Fehérvárról Buda felé az utolsó pihe-nőben a Péterhegy mellett, a bencés Szent Szabina-monostorban megjövendölte másnapi halálát.

A ma nevét viselő hegyen egy portyázó szabadosok elfogta, megkövezte, szívét dárddal átdöfte, és tetemét taligába lökte a mélybe taszította.

"Így nyerte el a mártírság koronáját" 1046. szeptember 24-én.

Tavaly, 1996-ban volt éppen 950 éve annak, hogy tudatlan pusztai lovasségek kifotózták egy kivétel ember tudásának lényét.

A püspök holttestét asztán bátor révészek átvitették Pestre, ott helyezték nyugalmra. Bel- és külháborúk után, hét év eltelével eljöttek arjukéért az övéi. A Csanád-megyei nemesség küldöttségét Pülöp benoaszendi apát, a Velenceinek kezdettől hűségese és tehetséges munkatársa vezette. Endre királytól a földi maradványokat, meg a szegényes ereklyéket - ciliótumát, a kázmást, melyet holtában viselt, a követ, mellyel agyonverték - kérték el.

A Csanád vára felé vezető út mentén gyülekezett a nép, hogy csak egy pillantást vessen a koporsóra, netán megérinthesse. Sokan csatlakoztak a menethez. Mire a menet "haza"-érkezett, a templom szűfőlégi telt volt a várakozókkal. A szerzetesek képtelenek voltak a szertartáshoz fogni.

Végül valaki kitalálta, hogy lakomára hívják a jelenlévőket. Míg csak fűradtan, éhesen érettek-itak, a papok a koporsót ünnepélyesen behelyezték a szarkofágba.

Ez egy egyszerű, bizantin-velencei mintára faragott, keresztrel díszített kőkoporsó volt, fedele szélesebb az alsó résznél, oltár oltárra készítették. A régészek 1868-ban találtak rá az ótemplom bontásakor.

Mindazok, akik a püspököt életében ismerték vagy hallották róla, bajakkal hozzá záradékolnak. A legendák sok csodás gyógyulásról számolnak be. A nép kívánta, a nép döntött úgy - meg kellett hirdetni a szentérvilváltást. A canonicus popularis-t.

Ez azonban csak a megye területére érvényes tiszteletadás volt.

Szent László király közbenjárására 1083. július 26-án a hivatalos pápai oremónia is végberment.

Az iránta érzett szeretet és bizalom évszázadokig nem fakult; például Anjou Károly Róbert felesége, Erzsébet királyné is hozzá fordult nagy betegségében. Felgyógyulásuk hírlából a szegényes nyughelyet arany-ész-édrágaköves sifridával cseréltette ki. Itt pihent még kétszáz évig Gerardus úr, míg nem a török kirabolta, lerombolta, felégette Csanádot.

Szállame azonban nekünk maradt tanítványai tanítványain és mindazokban, akik hisznek az alkotó munka hatalmában.

Velencei Gellért a magyarokat fainak nevezte, s őt a magyarok saját szentjükként tisztelik mindörökké.

Kölley Lea

VONZÁSOK ÉS VÁLASZTÁSOK EGY FILM KAPCSÁN

(T. Gilliam: A tizenkét majom)

Élet és tömeg értékes fogalom. Az első önmagával való szellemi előgedettség, a második önmagával való teljes előgedettség. Az előbbi teremti és újraszalkítja a kultúra értékeit, az utóbbi közzé teszi és használja a civilizáció vívmányait. Az eltember hővetelmeny támaszt életével szemben, a tömegember nem támaszt hővetelmeny, csak másokkal szemben - a kor elkövetését gyurmoko. Csak a jelenben és a jelennek él. A múltat megtagadja, a jövőt biztosnak hiszi. Fogalma sincs a jövő téjéről, hogy csak a nyitott, megszerzhető vagy elvasható jövő igazalmas.

De világban az eltember is, ahogyan Julien Benard írta Az frásztudók áruása című művében. Az eltember a tömeg szolgálja lett. Négen örök csillagok víz-

gálatának út, ma napi érdekek képviseletének. Az igazság szférájából pillanatnyi harok szíjára szállt. Egyvetemes, örök törvényre esküdt, de pillanatnyi szándékukhoz pörtolt. A jelenesség értéke és ha kevés is az áruló, elkezdődött a romlás.

Az aktuális lézés mögött hosszas folyamat áll. Valamikor játék, tudassa, mítosz, költészet, hőléselet egy volt. A kultúra játékléte és játékban szillettek, mint szabályhoz költött, a mindennapoktól elváló, spontán, szabad szellemi tövelékenység. A kultúrát tehát játékos ember teremtetto, aki eljuttassa, de időszelbe teszi a valóságot. Mindez játékos-komoly "mintza" jellegeit eredményez. S mára éppen ez hullott darabokra: játék és komolyság egysége. A komoly játék

kultúra, a játékratlan komolyság értékesítő.

A kultúra bukásának, a civilizáció diadalmának vonásait hordozza a művészet is. A civilizációban nem jön létre új művészet, a kultúra egységes szelűsén belül új stílusvariáns. A stílusvesztés a kultúra-vesztés tünete. A művészet lemond az érthetőségről, a társadalmi való kommunikációról. A technika megölte a művészi invenciót, az élet prózásiás elvette a tragikum lehetőségét. Az emberi jelentés, mint tárgy kiesett a művészetből; maga az alkotás módja lett művészi tárgy. A művészetben valóban véget ért valami: a tradicionális művészet virágkora. (A tradicionális művészet a művészetrel azonosították).

A művészet létezik a hátköznapokhoz. Valaha - szakrális telajon - egyvett élet. Mítosz és kultusz együtt itarta át a művészetet és a hátköznapot is. A szelválás után bár a művészet nem maradt szakrális, de érte a szakrális emlékezt. A hátköznap sem maradt szakrális, minden porekijában profáná lett. E kétségesség a modern kultúra egyensúlyának záloga. Ma az újragyűsülés köztelben állunk. A művészet profánizálódik, s az a tradicionális művészet végvesztelme, a kultúra egyensúlyvesztése a művészetben.

A közamat azonban nem visszafordítható, talán. A film megoldás és térhódítás lehet az egyik fordulat a művészetben, mely egyúttal új, más tradíciókat terem. Az élet és tömeg problémája azonban ezen a ponton is visszatér. A tömegembernek a művészetből alkotott nehékes elképzelés jellemzi az idegenkedés minden technikai megfontolástól, s az ő szemében jelenik meg az új technika úgy, mint amely kihívó felkérésével a művészet végét jelzi. Pedig a film olyan képvilágok fizionómiaját teszi hozzáférhetővé, amelyek nélküle rejte maradnának. A filmművészetben az emberi tudat új, felmérhetetlen jelentéket nyrt. Ha a filmszínhás az ember egésze élő személyével fejt ki hatását, s közben nem mond le a kontaktusról, egy meghatározott viszonyról, mely a mű, az alkotás és a néző között létrejöhet; ha a filmpenetré mint szélessé beható az esemény szelűségebe, majd azt szelűsábolja, s így a film révén tudomást szerzünk az optikai tudatalanról - mint a pszichoanalízis által az észlelés tudatról, akkor a filmművészet hanyatlásának, eltereleje kihányásának dokumentumává a művészet formaváltásának, eltereleje fellángolásának bizonyítékává válik. (Természetesen a probléma ennél sokkal összetettebb). Az észlelési formák elválása, a viszony és kontaktus nélküli "művészet" lehetősége mellett ezért nemcsak az emberi értékesítés sorvasztását, de fejlesztését is észre

Folyt. a köv. old.

kell vennünk a filmművészetben. Lát-nunk kell az eltérő helyen keletkező újnak a hozamát is! Azt a lehetőséget, hogy a kultikus funkciókat felváltják a társadalmi funkciók, pozitív esélyként kell üdvözölni.

T. Gilliam filmjét, A tizenkét majmot egy világegyetem vilásta cíj a megszokott amerikai "filmalkotásoktól". A téma remekül sikerült, szürrealis, nehezen érthető - Gilliamat a legesekélyebb mértékben sem iktatja, hogy tetszák-e filmpje a logika megszüllőitainak. Azért készíttette el A tizenkét majom című filmet, hogy bemutatassa szürreáliság, nyomasszó és szemérmetlenül filozófiás rémsélményeit, látomásait, amelyek jóval közelebb állnak Hieronymus Bosch és Cézanne bizarr fustrációival, mint a "Vissza a jövőbe" jellegű filmek utópáziáiba. A tizenkét majom igazi célja az, hogy a legmerészebb asszociációkra is alkalmas, termékeny talajjal változtassa a nézőt tudatát. A forgatókönyvíró jövőből egy kísérleti rövidfilm (La Jete) gondolatirányításából lényűgűző esemény hontakozik ki, amit azután a rendező metaforákkal, rikoltzó eszmefuttatásokkal, sőt vizuálisan és eszemes öröklettel tesz zsinálissá. Mert Gilliam pontosan tudja, hogy az örület milyen közelebb rokona a zsenialitásnak. A film képi nyelve, a díszlet és a szereplők új, korábban sosem látott mestermunka elemek. Mindezek ellenére nem minden-

kinék fog tetszeni a film - ez bizonyos. Aki nem hajlandó elfogadkozni a látótalan, az nagyot fog csalódni. Akinék viszont clege van a felüto-felér lidőleket felvonulatot tucstfilmből, aki nem akarja kategóriákban személni a világot, annak bizonyára nem lesz hosszú ez a 130 perc.

Magá Gilliam a következőképpen fogalmazott: "A realitás újra és újra arra kényszerít minket, hogy visszatérjünk a tényleg világába. A fantáziának azonban ninesenek határai. A logikavész sem tudom elfogadni az olyan kategóriákat, mint a jó izlés meg a rossz izlés (...) Az a rettenetes ellentét foglalkoztatott, amelyik a között (filmbeli) láncra vert, klausztróforrás világ és napjaink szabadsága, a káosz és az örület között feszül. Szerettem megvalósítani a jövő vizióit, hiszen ezek hatással vannak arra is, hogy milyennek látjuk a saját civilizációinkat. Iszonyatosan nehéz dolog elviselni korunk hátrésmajpait, mivel már régóta nem vagyunk abban a helyzetben, hogy szabályozni tudjuk az életünket meghatározó létfeltételeket."

A magam részéről azt szeretném, ha mindenki maga döntene el, hogy van-e valami mélyebb tartalma, igazsága ezeknek az impresszióknak. Gilliamat ugyanis csupán sem érdekli, hogy hová kalandolnak el gondolataink.

Kovács Zita

s - azon belül - székebb pátriánk alakjainak felidézése egy kisit prédikátori-prófétai küldetés is (bizonyosan nem: Jónásban hídlevél), amely együtlen biztatást nyújt és példaként szót-nős a mostanában bátortalanul homályodó magyar jövő kibontakozásához. Tanulogdaj szolgálj, hogy érdemes "muzzsaj Herkulesként" a jövőért tenni, cselekedni, hogy Vörösmartnyval szóha "mégis írádozni kell". Számomra - s nyilván más lokálpatrióta sokunk számára is - ez az üzenete könyvednek. Tehát, Tibikém, csak így tovább, s meg ne állj a következő kétszer negyven! Sic Itur ad astra.

Még egyszer gratulálok mives Arakp-csernekodhoz. Légy szives, továbbiát elismerésem és köszönetemet mindazoknak, akiket illet: a nagyszerv Kő-hegy-Merk "team"-nek, s meg nem fedelkeze győzelmeid szervezőjéről, írás-nál állhatatos ihletőjéről: kedves Feleségedről.

Pista

Budapest, 1997. január 13."

EGY KÉP, EGY TÖRTÉNET

SIKERES KÖNYV

A Türr István Múzeum kiadásában megjelent az elmúlt év végén lapunk szerkesztőbizottsága elnökének, Bárány Tibornak "Bajai araképosarnok" című könyve. Kiadása olyan nem várt sikerrel járt, hogy a nyomdai termék példányainak összessége 4 nap alatt elfogyott. A kötet megjelenését támogató Bajai Múzeumbarátok Köre Alapítvány elhatározta, hogy az érdeklődés miatt további példányok utánynyomatását teszi lehetővé, ezzel az érdeklőtek hozzájuthatnak rövid időn belül a ktadványhoz.

A siker méroője az is, hogy nemesak hamar elfogyott, hanem többen értékeltek is, mind ez ideig elismeréssel szóltak róla. Így pl. a bajai születésű, Budapesten élő Udvardi István gondolkodó, költő és író is. (Udvardi Erzsébet festőművész bátyja, kinek ver-

selt lapunk kösölte, aki "Szerelmes városom" című Bajáról írt novellájával a legutóbbi helyi irodalmi pályázaton a második díjat nyerte). Udvardi Istvánnak a könyv szerzőjéhez írt leveléből idézünk:

"Szépen köszönöm, és melegen gratulálok a Bajai araképosarnokhoz. Nagyon szép, reprezentatív kiállítású könyv, reményemre öltöztette. Mondom ezt abban a reményben, hogy majdan több hasonló kötetet is követi. Ne haragudj a telhetetlenségemért - éves közben jön meg az érvágy -, de így, egyben újra olvasva, annyira sikerült ez a gyűjtémény, hogy önkvetlenül folytatnod kellene! Sajnálom, hogy a cím alá nem került egy rómi í-es: ez u.i. állandó készítés lenne Szerzőségéd számára e bajni "40 prédikátor" sorozatának folytatására. Mert a nemzeti mű-

Kántor József textilművész családjával 1988 augusztusában költözött Csikszerederől, Nagy István festőművész szülőföldjéről Bajára.

A házaspár - Kántor Erika zongora tanárnő - rendszeres résztveője a helyi művészeti eseményeknek, saját megközelítéssel épít, mint növendékek bemutatásával.

Kántor Józsefnek Baján eddig három önálló kiállítása volt: 1989-ben a bemutatkozás meg az átmenekített textiliépekkel történt a Türr István Múzeumban, 1995-ben viszont már az új, bajai anyag kapott helyet a József Attila Művelődési Központ kiállítótermék falain.

Legújabb kiállítása 1996 decamberében nyílt meg dr. Kincses Ferenc kezdeményezésére az INTERFOD Szege-dői úti székházában. Itt újonnan készült grafikai és színtnyomatai szerepelnek. Munkáival azonban gyakran részt vesz csoportos kiállításokon is.

Folyt. a köv. old.

Kántor József: Borzalom (Applikáció 42x42 cm)

KITÜNTE- TÉSEK

Baja Város Képviselő-testülete
posztumusz **DÍSZPOLGÁR**-i
címet adományozott

Dr. Hajnóczy Gyula

építészmérnök, régész, bölcsész-
doktor, a műszaki tudományok
kandidátusa, majd doktora, a
Magyar Tudományos Akadémia
volt levelező tagjának,

DÍSZPOLGÁR-i címet

B. Mikli Ferenc
festőművésznek,

BAJA VÁROSÉRT címet

dr. Kerekes Károly
nyugalmaszott zsef apátnak,

Pump Károly
fotóművésznek,

dr. Mestyán Rudolf
nyugalmaszott orvosnak,

dr. Kőhegyi Mihály
nyugalmaszott műzeumi igazgató-
nak és

dr. Rendes Béláné
nyugalmaszott pedagógusnak.

Gratulálunk a kitüntetetteknek,
és további jó egészséget, jó
munkát, jó pihenést kívánunk.

Bajka Honpolgár szerkesztősége

Kántor József absztrakt alkotásainak
jelrendszereiben megkülönböztetett
helyük a nyilaknak. Felhasználásuk
széles körben verifíható, és ez
nagyzerű eszköznek bizonyult a mű-
vész mondanivalójának megfogalma-
zásához.

Különböző nyilak uralkodnak Kántor József "Borzalom" című munkáját is, amelyről ekképpen vall alkotója:

"Tulajdonképpen azért "Borzalom", mert ha el lehet mondani egy ilyen elvont képről, hogy miről szól, akkor az a háború.

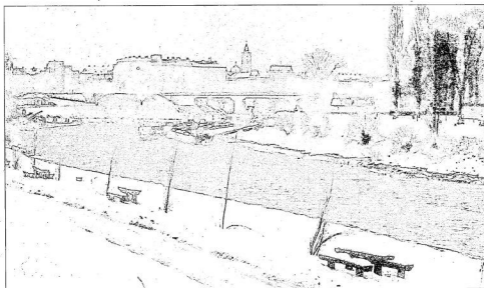
Először mégis a nyílról mint jelről néhány szót, amelyet már elég régóta használnak. Jel sok minden lehet: pont, vonal stb. De a nyíl az más: irány van, vele könnyebb jelezni. Változtatható a színe, a száma, a mérete, az anyaga. Az itt látható textilképen alapszálvázson, amit festékréteggel tettem fémes hatásúvá. Ezen a képen különböző mértékben bekötözött nyilakat használtam. Alkalmaztam kettős kötözést, hányos kötözést, egy foltos, leégett anyagra utaló nyilon pedig keresztöltést. Ezáltal egy-egy nyíl több-rétegű értelmezést is kaphat. Egy ilyen fálizással sebezhetőségünkre, a megégett foltjával szegénységünkre is utalhatok. Korábbi textilképeim expresszív színei a piros, a fekete, a fehér inkább a népművészetre, a balladák színvilágára utalnak vissza. Felhasználtam azonban ezen a képen más anyagokat is. A szögdesdrót, mint appli-

kált anyag több vonatkozásban kötődik a háborúhoz, és a II. világháború után már sokszor használták a művész. Én mégis hozzá merek nyúlni újra. Romániában is felhasználtam eljövetelem előtt. A folytatást most az jelentette, hogy sokat hallottam a vasfüggönyről. a szuvenirként árult szögdesdrót darabkáról. A mű megértésének közvetlen indítékát azonban a délvideki háború jelentette. Ezt egészen direkt módon is érzékeltetem: egy időrigta deszkából készült nyílban fűrészelt töltényhüvelyekkel és golyóhegyekkel, tehát látható a puskagolyó előlről is meg hátulról is.

Ennek a deszkadarabnak van egy külön kis története. Tulajdonképpen talált tárgy, a Matildéknál (Jászberényi Matild - grafikus, a Vizuális Iskola tanárnője - a szerk.) alkadtam rá az udvaron. Egykor őlajtó lehetett, kopott volt, benne rozsdás szögök, de azért arra gondoltam, hogy esetleg mégis fel tudom majd használni valamire. Biztosan észrevették, hogy látam benne valamit, mert egy alkalommal - talán névnapomon - megleptek vele. Az anyag nagy része megvan még, mert eddig még csak egy kis darabot használtam fel, szülehetnek belőle további alkotások...

Úgy gondolom, hogyha valaki képes átélni a mű üzenetét, akkor időbőrözhet a háta. Rám még most is így hat."

Schmidt Antal

Kedves Olvasóink!

*A Bajai Honpolgár c. lap
szerkesztői szeretettel várják*

Önt egy

BESZÉLGETÉSRE

az

Ady Endre Városi Könyvtárba.

IDEJE:

1997. február 10. (hétfő)

18 óra

BAJAI HONPOLGÁR

Közzététel: 1997. február 10. 10.00 óra

1997. február 10.

1997. február 10.

1997. február 10.

Független Város- és Környezetvédelmi Lap
Megjelenik minden hónap
első napján

Felkötés szerkesztője:
GYULAVÁRI JOZSEF

A szerkesztőbizottság elnöke:
Bárány Tibor

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bárány László, Dr. Dániel János, Jász Anikó,
Kákosai Béla, Dr. Ladi Ferenc, Németh Jánosné,
Dr. Solyom Éde, Schmidt Antal,
Dr. Vágtai István

Kiadja a Bajai Honpolgár Alapítvány
Postacím: 6800 Baja, Ötvenyűt Imre u. 14.
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Kereskedelmi Bank Rt. Bajai Fiókja
11732033
Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:

BAJAPRESS Kft.
Baja, Petőfi S. u. 4. Tel.: 79/322-241

LAPALAPÍTÓ: CUVÁROSI ÁMIR

KÉZIRATOT, PÉNYKÉPET NEM ÖRZÜNK
MÉG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.